

MADÁRTÁVLAT

Madártani és természetvédelmi folyóirat

XVI. évf. 4. szám – 2009/tél

MADÁR HATÁROZÓ

A MADÁRBARÁT KERT TÉLI VENDÉGEI

A madáretetők környékén télen sok madárfaj megjelenhet, és ha változatos táplálékot biztosítunk tollas barátainknak, különféle szín pompás fajokat csalogathatunk kertünkbe. Madárhatózóinkban ezúttal – a kezdő madarászokra tekintettel – az etetőkre járó, gyakrabban megfigyelhető fajokat szerepeltetjük. A hazai madárfajok pontos beazonosításához az MME boltjában kapható különféle madárhatózó könyveket ajánljuk.

Nagy fakopáncs

Fenyőrigó

Fekete rigó

Kék cinege

Vörösbegy

Széncinege

Meggyvágó

Házi veréb

Csíz

Mezei veréb

Zöldike

Tengelic

Citromsármány

Csuszka

Grafika: Kókay Szabolcs - www.kokay.hu

Kiadja a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) kiemelten közhasznú társadalmi szervezet

A madárbarát Magyarországiért

1121 Budapest, Költő utca 21.

Tel: 275-62-47

Fax: 275-62-67

www.mme.hu

Főszerkesztő: Ujhelyi Péter

Munkatársak:

Bagyura János Kerecsenvédelem
Berényi Zsombor Környezeti nevelés
Fatér Imre Tűzkévédelem
Hadarics Tibor Faunisztika
Horváth Márton Parlagisas-védelem
Horváth Zsolt Természetvédelem
Kaiser Mónika MME-hírek
Karcza Zsolt Vonuláskutatás
Králl Attila Natura 2000
Lovászi Péter Gólyavédelem
Magyar Gábor Általános madártan
Nagy Károly Monitoring
Orbán Zoltán Társadalmi kapcsolatok
Péchy Tamás Rákospipera-védelem
Schmidt Emese Környezeti nevelés
Szép Tibor Általános madártan

Tudományos tanácsadók:

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)
Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Eotológiai Tanszék, ny. tszvez.)
Csorba Gábor (Magyar Természetudományi Múzeum Állattára)
Csörgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)
Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet)
Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)
Láng István (akadémikus, MTA elnöki tanácsadó)
Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növényzeti Tanszék)
Papp László (akadémikus, MTA-MTM Állatökológiai Kutatócsoport)
Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

Fotográfiai tanácsadók:

J. Artyuhin • Berta Béla • Forrány Csaba
Imre Tamás • Kalotás Zsolt • Kármán Balázs
Máté Bence • Nehézy László • Novák László
Streit Béla • Suhayda László • Vízúr János

Grafikusok: Kókay Szabolcs, Matyikó Tibor, Zsoldos Márton

Tipográfia: Góré András
Tördelés, nyomdai előkészítés: Kitaibel Bt.
Szerkesztőségi titkár: Bányai Lászlóné
Terjesztés: Harangi István

Alapító főszerkesztő: Schmidt Egon
Felelős kiadó: Halmos Gergő az MME igazgatója

Nyomás és kötés: Korrekt Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

Támogatóink:

A címlapon: Kis lilik – Csonka Péter felvétele

Címlapterv: U.P.

Kéziratokkal és lapszerkesztéssel kapcsolatos információk:
www.madartavlat.hu

Év végi köszönet

Kedves tagtársak, támogatók és partnereink!

Az év vége mindig lehetőséget ad arra, hogy összegezzük az év történéseit, és átgondoljuk a következő esztendőben esedékes feladatainkat. Ezen gondolkodva rá kellett jönnöm, hogy ez egy lehetőség is számomra, hogy megtegyem azt, amit talán nem elégszer teszünk meg: köszönetet mondani! Az MME, mint társadalmi szervezet, a madárvédelemről és a természetvédelemről szól legtöbbünk számára, és hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy ezen kívül elsősorban az emberekről szól. Azokról, akiknek a közös ügy fontos – és ezért képesek összefogni. A madarak védelme az összefogásról is szól. Sokszínű szervezetünk több ezer taggal, támogatóval, önkéntessel, partnerrel az összefogást kell szolgálja. Meg kell tudnunk mutatni, hogy sokan akarjuk azt, hogy a világ élhetőbb legyen. Úgy gondolom, hogy az MME bebizonyította, hogy a természetvédelem ügyére van társadalmi igény, ez nem csak hóbort, hanem a létünk alapja, és úgy szeretném, hogy ezt egyre erősebben tudjuk kimondani. Ezért köszönöm mindenkinek, aki az összefogás jegyében tagunkká lett, támogatt minket és együtt dolgozott velünk ebben az évben! Sok feladat áll még előttünk. A biológiai sokféleség megőrzése elkönnyelhet kisebb-nagyobb sikereket, de a nagy kép egyre rosszabb. Fontos, hogy világszerte partnereinkkel összefogva nagyobb hangsúlyt követeljünk a természetvédelemnek. Fontos, hogy a hangunk elérjen a döntéshozókhoz. Fogy a természet! Meg kell állítsuk a természetrongálást! Vissza kell fordítsuk a káros folyamatokat! A madarakért, a természetért és az emberekért! Köszönöm, hogy idén is együtt dolgozhattunk a madárbarát Magyarországiért! Remélem, a jövőben még többen és még többet tehetünk – összefogva!

Halmos Gergő

A tartalomból

VILÁGBAJNOK
„BEHÚZÁS”!

4

A VETÉSI VARJÚ (CORVUS FRUGILEGUS)
JELENLÉTE HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

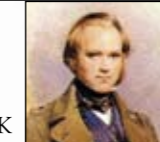
8

FALKOPÁNCSS-
PROBLÉMA

10

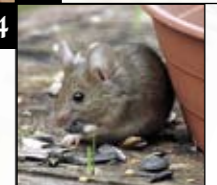
DARWIN ÉS A MADARAK

16

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT
KEVE ANDRÁS

30

VENDÉGEK AZ ETETŐN

34

ÉJSZAKAI VADÁSZOK

36

A Madártavlat előző lapszámában publikált biharugrai cikk néhány illusztrációja mellett nem szerepelt a fotó készítőjének neve. E képek a következők: légyfotó – Vasas András felvétele; rétisas – Ványi Róbert felvétele; madarászcsapat – Porkoláb Magdolna felvétele; kékbegy – Vadász Sándor felvétele. Kollégáinknak ezúton is köszönjük, hogy látványos fotóikkal színesítették egyesületi folyóiratunkat!

Világbajnok „behúzás”!

© CSONKA PÉTER

IX. Tatai Vadlúd Sokadalom
Tata, 2009. november 27–28.
„Zöld Fesztivál”

Szervező: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Komárom-Esztergom megyei Csoportja, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Száz Völgy Természetvédelmi Egyesület

A rendezvény védnöke volt: Michl József, Tata város polgármestere
„20 éves a Tatai Tavak Ramsari Terület!”

A IX. Tatai Vadlúd Sokadalmat Mucisz László, a rendezvény egyik főszervezője nyitotta meg pénteken este. Itt elsősorban még csak az ország különböző tájairól, illetve külföldről ide érkező terepmadarászok voltak jelen. Az este folyamán

ismertették a versenyszabályzatot, majd a globálisan veszélyeztetett kis lilik, valamint a kék vércse védelmi helyzetéről hallhattak az érdeklődők rövid ismertetést. A pénteki programot Dél-Afrika különleges élővilágáról szóló előadás zárta.

Az ünnepélyes megnyitóra, amelyet Haraszthy László, a KvVM természetvédelmi szakállamtitkára, valamint Michl József, Tata város polgármestere tartott, szombaton reggel 8 óra 15 perckor került sor. A madarászverseny résztvevői

A tatai Öreg-tó részlete a gyülekező madárcsapatokkal

© CSONKA PÉTER

Üdvözöljük a Tatai Vadlúd Sokadalmon!

Támogatta Izland, Liechtenstein és Norvégia, az EGT Finanszírozási Mechanizmuson és a Norvég Finanszírozási Mechanizmuson keresztül.

NFU

norvagy grants

eura grants

© ORSÁN ZOLTÁN

ekkor már bő két órája próbáltak minél több madárfajt megfigyelni a városban és annak környezetében. A megmértetésre 22 csapat regisztrált, de végül csak 15 adta le kitöltött adatlapját a verseny zárására, 18 órára. Az eredményeket a versenybizottság elnöke, Magyar Gábor, a WWF magyarországi képviselőjének igazgatója ismertette. A nap folyamán összesen 101 madárfaj jelenlétét regisztrálták a madarászok. A novemberi időszakot figyelembe véve ez magas számnak tekinthető. A legkritkább madárfajnak a szerencsésirály bi-

zonyult, amelyet Lengyel Attila, helyi madarász talált. Ő a szervezőktől Zsoldos Márton csörgő récét ábrázoló festményét kapta ajándékba. A természetvédelmi szempontból legérdekesebb fajra, a kis kárókatonára elsőként Hadarics Tibor bukkant, aki Kókay Szabolcs madárillusztrátor fekete rigót ábrázoló művét vehette át az alkotótól. A szervezőknek szánt különdíjakat, Nagy Gyula és Zsoldos Márton vörösnakú ludat ábrázoló egy-egy festményét Sarlós Ferenc és Argai Sándor kapta a rendezvény előkészítésében, szervezésében és le-

bonyolításában hosszú évek során végzett munkájukért. Az Öreg-tavon a reggeli kihúzásnál mintegy 20 000 lúd, 1800 réce és körülbelül 4000 sirály volt megfigyelhető. Külön élményt jelentett az érdeklődők feje felett korán reggel kihúzó 13 000 vetési varjú. A gyakoribb lúdfajok mellett a ritka és veszélyeztetett vörösnakú lúd három egyede is előkerült. A nap folyamán megfigyelt, még nem említett további érdekesebb madárfajok: kormosfejű cinege, erdei szalonka, vándorsólyom, hamvas küllő, csonttollú.

A tópart részlete a gyülekező madárbarátokkal

© HALMOS GERGŐ

Készül a nagy festmény

Dél előtt az időjárás nem fogadta kegyeibe az érdeklődőket. A hajnali tiszta idő után leereszkedett a köd, majd elkezdett szemerélni az eső. Kora délután viszont kitisztult az ég. A lenyugvó nap épp az ezrével visszaérkező vadludak mögött festette pirosra a háttérét. Az egyik nagyobb csapatban a nap megkoronázásaként hangos gágogással 10-12 000 lúd érkezett a tó fölé. A csodálatos látvány még a tavat jól ismerő madarászokat is meglepte. Összesen mintegy 22 000 lúd éjszakázott aznap a tavon!

A program ezzel nem ért véget. A kellemesen melegre fűtött terebben előadások keretében ismertették a vándorsólymok nyomkövetésének hazai eredményeit, a kizárólag hazánkban élő tartós szegfű védelmi helyzetét, de megismerhettük a Himalájában élő hópárduc különleges birodalmát, valamint India kulturális és természeti látnivalóit. Ismét madarászfesztivál zajlott Tatán. Amíg a versenyzők rótták a kilométereket, ritka madarak után kutatva a városban, addig tömegek áramlottak ki a sétányra megnézni a vadludak ki- és behúzását. A kora reggeli borongós időben közel 2200, a délutáni naplementében pedig 6000

érdeklődő látogatott ki az Öreg-tó partjára. A nap folyamán összesen mintegy 12 000 látogatója volt a Vadlúd Sokadalomnak.

A tóparton a programok sorát láthatták az érdeklődők; a teljesség igénye nélkül felsorolva:

- folyamatos narráció
- életképfestés
- a tavon zajló események kivetítése egy nagyképernyős TV-re
- a Magyar madárvonulási atlasz könyvbemutatója
- folyamatos madár- és természetvédelmi előadások
- játszóházas foglalkozások

A Vadlúd Sokadalom narrátora: Zsoldos Árpád

- „teleszkóp bokrokban” madártani tájékoztatás
- madárgyűrűzési bemutató
- „állati jó” állatbemutató
- élőmadár-bemutató
- csillagászati bemutató

A madármegfigyelő torony környezetében zajló programok keretében a folyamatosan zajló távcsöves megfigyelés és természetvédelmi tanácsadás mellett megrendezésre került a gyermekrajzverseny eredményhirdetése is. Mindemellett madárgyűrűzési bemutató, Madárbarát Bolt, információs sátor, madárfestmények és egyéb kézműves termékek vására, valamint természetvédelmi könyvek, kiadványok várták a látogatókat. Természetesen nem maradt el a különféle gyártmányú spektívek és kézitávcsövek tesztelési lehetősége sem.

Köszönjük minden szervező, előadó, versenyző, látogató érdeklődését! Jövőre visszavárunk mindenkit!

a Tatai Vadlúd Sokadalom szervezői

Bővebb információ:
www.mme-komarom.hu;
www.mme.hu

Eredménylista

Felnőtt kategória (22 nevezett csapat, díjak felajánló: MME 24. HCs., Büki József, Gerard Gorman, Szimuly György):

- I. Verseczki Niki, Pintér Balázs, Katona István (79 faj, 5 hang)
- II. Bozó László, Rozgonyi János, Bozó Zoltán (75 faj, 3 hang)
- III. Agócs Péter, Lengyel Attila, Kiss Tamás (74 faj, 6 hang)

Ifjúsági kategória (2 nevezett csapat, díjak felajánló: MME 24. HCs., DINPI, KvVM, Nehézy László):

A nevezett csapatok kis száma miatt eredményt nem hirdettünk; ajándécsomagot kaptak a résztvevők.

Különdíj a „Sokadalom természetvédelmi szempontból legjobb faja” kategóriában:

A kis kárókatona megfigyeléséért Hadarics Tibor kapta Kókay Szabolcs festményét.

Különdíj a „Sokadalom legérdekesebb madárfaja” kategóriában:

A szerezcsensirály megfigyeléséért Lengyel Attila vehette át Zsoldos Márton festményét.

Különdíj a Sokadalom szervezésében nyújtott munkáért:

Nagy Gyula és Zsoldos Márton 1-1 festményét Sarlós Ferenc ill. Argai Sándor kapta idén

Akiknek köszönettel tartozunk:

Argai Sándor, Ács László, Bagdi Antal, Bajor Zoltán, Ballabás Gábor, Balczó Anna, Bátty Gellért, Bátty Tibor, Stefan Boensch, Bolla Adrienn, Barina Zoltán, Berényi Zsombor, Bérczes Sándor, Bodor Gábor, Czecon Ildikó, Czumpf Attila, Csáky Péter, Csihar László, Csonka Péter, Csölley Martin, Darányi László, Dömsödi Ferenc, Fatér Imre, Gregor Márta Veronika, Grépály András Zoltán, Gödöny József, Hegedűs Nóra, Herbót Erzsébet, Hlogyik Lászlóné, Hlogyik Zsuzsa, Horváth Márton, Jankainé Németh Szilvia, Kaiser Mónika, Karcza Zsolt, Kazi Róbert, Kepes Zsolt, Kézdy Pál, Kicses László, Klébert Antal, Kókay Szabolcs, Kóvári Anita, Krug Tibor, Kovács Zoltán, Kundraht Ferenc, Kupán Krisztina, Labanc Györgyi, Lampert Rita, Lendvai Csaba, Lippainé Bea, Lippai Károly, Lippai Karola, Magyar Gábor, Markothné Piroška néni, Menráth Réka, Metzger Julianna, Mikó Zoltán, Moczik Csaba, Musicz László, Müller László, Nagy László, Németh Zoltán, Novák Adrián, Palatitz Péter, Perger Beáta, Péntes László, Pogonyi Ágnes, Prommer Mátyás, Ráskai Kiss Zsolt, Riezing Norbert, Orbán Zoltán, Sarlós Ferenc, Schmidt András, Sipos Donát, Solt Szabolcs, Selmeczi Kovács Ádám, Sipos Katalin, Staudinger István, Szabó Barbara, Szabó Máté, Szabó Jenő, Szabóné Andrea, Szabó Virág, Szám Péter, Szeiman Péter, Szilbekné Molnár Katalin, Szimuly György, Szimuly Dániel, Vincze Tibor, Tar János, Tóth Balázs, Váradi Ferenc, Vízkert András, Zsoldos Árpád, Zsoldos Márton, Zsoldos Csaba.

Fő támogatók:

Tata város Önkormányzata

Észak-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság

A Sokadalmat támogatta Izland, Liechtenstein és Norvégia, az EGT Finanszírozási Mechanizmuson és a Norvég Finanszírozási Mechanizmuson keresztül.

Támogatók:

birding.hu
birdphotography.hu
Birding World Magazine
Büki József, Budapest
Dömsödi Ferenc, London
Ecotours Kft.
Északdunántúli Vízmű Zrt.
Fiwi-Hűt Kft.
Gaidosch Tamás, Budapest
GALAX Kft.
Gerard Gorman, Budapest
Imre Tamás, www.fotooktatas.hu

Kókay Szabolcs, www.kokay.hu
Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
Know-How Audit Kft.
Magyar Turizmus Zrt.
Mikrolin Press Nyomda Kft.
Nagy Gyula, Balmazújváros
Nehézy László, Miskolc
Old Lake Holding Zrt.
Öko-Design Kft
Öreg-tó Klub Hotel
Remondis Oroszlány Zrt.

Swarovski Magyarország
Szimuly György, Tata
Tatai Kistérségi Többcélú Társulás
Tatai Mezőgazdasági Zrt.
Tatai Városgazda Kft.
Tatai Városkapu Közhasznú Zrt.
Természetes Életmód Alapítvány
TIT Tatabányai Csillagvizsgáló
Zombori Fivérek EC Rendezvényszervező
Iroda
Zsoldos Márton, <http://zsoldosmarton.hu>

A vetési varjú (*Corvus frugilegus*) jelenléte Hajdú-Bihar megyében

Hazai viszonyok között a vetési varjú fészkelő állományáról az utóbbi években egyre többet tudunk. Ebben nagy szerepet játszik az, hogy fészkelőtelepeinek megléte fontos a fokozottan védett kék vércse (*Falco vespertinus*) megtelepedése érdekében. A kék vércse LIFE-Nature pályázatból finanszírozott hazai és régiós fajvédelmi programja során ezért nagy szerepet kapott a vetési varjú állományának vizsgálata.

A hazai fészkelő állomány ismerete és vizsgálata mellett jelentős szerepet játszik mind a köztisztasági vonatkozásában, mind a lakosság hozzáállása szempontjából a téli időszakban hazánkba érkező „fekete sereg” vizsgálata. Többek között a télen hazánkban tartózkodó varjak nagy mennyiségű kommunális hulladéktól szabadítják meg a városokat.

A fészkelő állományról közölt tanulmányok mellett nagyon kevés publikáció található a vetési varjak téli mozgalmairól. Ez alól egy üdítő kivétel a *Madártani Tájékoztató* 1993. évi 2. számában megjelent cikk Fintha István és Szabó Anikó tollából, akik a Debrecenben telelő varjakra vonatkozó, több éven át végzett megfigyeléseiket összegezték.

Jelen írás a téli időszakban Hajdú-Bihar megyében tartózkodó vetési varjakról szól, részben összehasonlítással a 15-20 évvel korábban leírtakhoz viszonyítva. Az MME Hajdú-Bihari Helyi Csoportja a 2008/2009-es tél folyamán önkéntesek bevonásával Debrecenben, mint a legjelentősebb megyei téli éjszakázó helyszínén vizsgálta a varjak viselkedését, illetve a fajra vonatkozó legfrissebb adatokat gyűjtötte össze a megyéből. Ennek tapasztalatai olvashatóak az alábbiakban.

A vetési varjú hazánkban fészkelő állománya a legfrissebb adatok alapján 21 000 párra tehető. A faj védelméről, hazai állományáról a *Madártávlát* 2008. évi 2. számában bővebben is olvashatunk. Napjainkban a magyar állomány jelentős része, kb. 25-30%-a költ Hajdú-Bihar megyében. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság munkatársai által megadott adatok alapján 2007-ben közel 6100 pár fészkelte meg a területén, és ez az állományadat kisebb ingadozásokkal az utóbbi 10 évben stabilnak mondható. Hajdú-Bihar megyében nem tapasztalható az országban máshol megfigyelt jelenség, amely szerint a varjak

behúzódnának a településekre költeni. Itt a települések külterületein vagy távol a településektől költenek, jellemzően fásorokban és kisebb erdőfoltokban.

A Hajdú-Bihar megyében és a keleti országrészben télen mutatkozó varjak többsége kelet, északkelet felől, jellemzően ukrainai és oroszországi fészkelőhelyeikről érkeznek hozzánk a KvVM-TKSZÁT által támogatott Madárgyűrzési Központ adatbankjában található megkerülési adatok alapján.

A megyében, jellemzően a Hortobágyon és a Bihari-sík nyugati területein fészkelő varjak állandóak, a téli időszakban a fészkelőhely 10-20 km-es körzetében mozognak, s téli éjszakázó helyüket is a fészkelőtelepet magában foglaló erdőfoltban vagy néhány kilométeres körzeten belül választják ki. Ezekre a télen északkeletről érkező példányokkal feldúsuló madarakra is érvényes, mint a Debrecenben éjszakázókra, hogy téli éjszakázóhelyüket nem folyamatosan használják, hanem váltogatják azokat, több erdőfoltban, erdőtagban is feltűnnek a tél folyamán, de tradicionálisan ragaszkodnak az adott környékhez. A 2008/2009-es tél során a Hortobágyon észlelt vetési varjak száma mintegy fele, harmada volt a korábbi

évek hasonló időszakában észlelt mennyiségeknek, amely jelenségnek még nem ismerjük a magyarázatát. Ezen a télen az összegyűlt adatok alapján a Hajdú-Bihar megyében tartózkodó vetési varjak állományát minimálisan 65 000 példányra lehetett becsülni.

A fészkelőtelepek környékén, a pusztán kóborló vagy közeli településekre táplálkozni bejáró téli fekete seregek mellett a másik jelentős téli állomány a szemételepek környékére koncentrálódik. Hajdú-Bihar megyében Berettyóújfalun, Polgáron, Hajdúszoboszlón és Debrecen hulladéklerakói vonzzák az északkelet felől érkező varjak tömegeit. Minél nagyobb egy város vagy régió lakossága és ezáltal a szemételepe, annál több vetési varjú eltartására képes a téli időszakban. Az országban jelenleg átalakuló kommunális hulladékot fogadó kapacitás (kis lerakók bezárása és regionális, több települést kiszolgáló lerakók építése) várhatóan azt fogja eredményezni, hogy a kialakításra kerülő regionális hulladékkezelő telepek a téli időszakban koncentrálni fogják a vetési varjakat, ami tartós hóborítás esetén hatványozottan igaz. A nagy hótakaró esetén a szemételepek jelentik a varjak fő táplálkozóterületét a városok, nagyobb települések belterületeinek megnövekedett jelentőségű eltartó képessége mellett. Ezt Debrecenben is érzékeltük, mivel a grafikonon feltüntetett csúcspontokat, a 20 000 egyed fölötti példányszámokat mindkét esetben a tartósan magas hóborítás időszakában észleltük.

A Debrecenben 2008/2009 télén szervezett szinkronszámlálások ideje alatt felderítésre kerültek a Debreceni Nagyerdő Természetvédelmi Területre esti időszakban behúzó vetési varjak által használt ún. „légi folyosók”, amelyeket az éjszakázóhely megközelítésére a külterületekről történő érkezésük során használtak. Ezek a folyosók a tél folyamán változtak, voltak köztük állandóak, s voltak csak időszakosan használtak. Mivel a teljes téli állományfelmérésre törekedtünk, ezért rendszeresen ellenőriztük az egyes folyosók használatát, s amelyikre érkeztek varjak, azokat a szinkronszámlálások idején figyelemmel kísértük, ott

a késő délutáni órákban számlálásokat végeztünk. A megfigyelőhelyeket úgy jelöltük ki, hogy a külterületről a város fölé jellemzően sávban érkező varjak takarástól mentes magaslati vagy külterületi pontokról számoljuk, ahol még nem keveredtek az egyes folyosókra érkező egyedek. A felderített folyosók száma 9 volt, ebből a jelentősebb mennyiségeket (min. 1000 pld/alkalom) hosszú távon (min. 2 hónapon keresztül) produkáló folyosók száma 4 volt. Ez a négy folyosó a várostól délre, északnyugatra és északkeletre fekvő területekről gyűjtötte össze a város területére éjszakázni érkező varjakat. Ezek napközben a terepi tapasztalatok alapján az éjszakázóhelytől maximálisan 20-25 km-re távolodtak el táplálkozni. A legjelentősebb táplálkozóterületnek a városi hulladéklerakó területén belül napközben tartózkodó és táplálkozó egyedek számlálását is több alkalommal megvalósítottuk ezen a télen, alkalmanként 6-10 mintaterület bejárásával. Az ennek során észlelt egyedek alapján a napközben Debrecenben maradó vetési varjak számát 2000 és 3000 példány között valószínűsítjük. A nagyon szeles és tartósan magas hóborítású napokon a magasabb egyedszám, míg szélcsendes, hómentes időben az alacsonyabb egyedszám a jellemző.

A Debrecenben és 25 km-es körzetében nem költő vetési varjak a városba október első felében érkeztek meg, majd a téli időszakra jellemző átlag 15 000 példányszámos éjszakázó állományukat november közepére érték el, s ezt az értéket március közepéig regisztrál-

hattuk. Az utolsó telelő varjak március második felében távoztak el, ezek jellemzően az előző évben kelt fiatalok voltak. Az öreg példányok tavasszal hamarabb elindulnak fészkelőterületükre.

Összehasonlítva az elmúlt télen észlelteket a 15-20 évvel korábbi adatokkal, azt lehet mondani, hogy az 1990-es évek elejéről származó adatok közül a legserényebbeket figyelembe véve 1/10-ére csökkent a Debrecenben éjszakázó téli fekete sereg állománya! Mivel Fintha Istvánék csak egy folyosót, a szemételepi legjelentősebbet regisztrálták annak idején, ezért a többi folyosó akkori meglétét feltételezve a mostani állomány még az előbb leírtaknál is kisebb lehet arányában, mint 15-20 évvel ezelőtt volt.

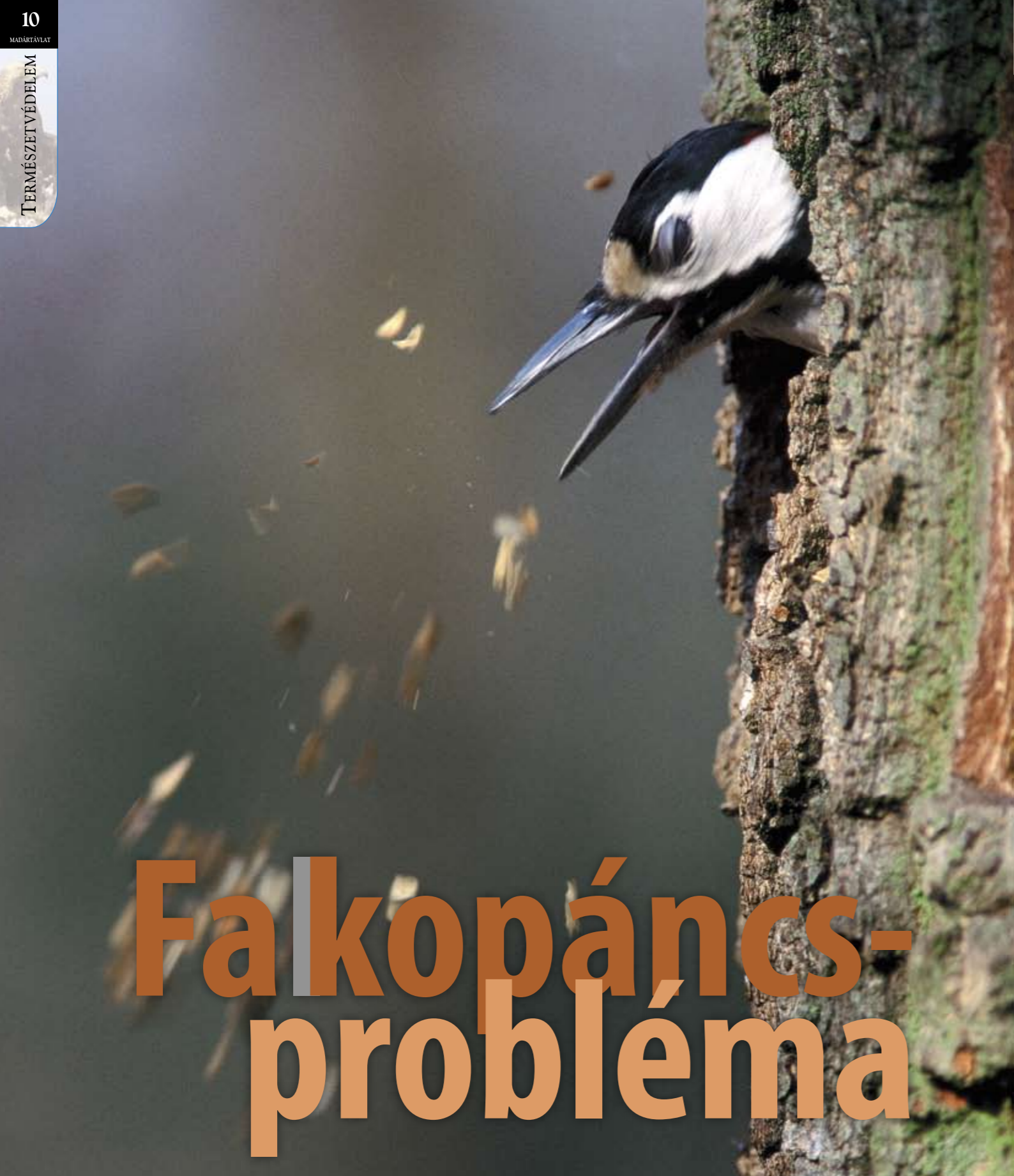
Az viszont szintén kijelenthető, hogy a vetési varjak továbbra is ragaszkodnak tradicionális téli éjszakázóhelyeikhez, így az elkövetkező időszakban remélhetően folytatni tudjuk a Debrecenben telelő vetési varjak állományának vizsgálatát, hogy hosszabb távú következtetések levonására is alkalmas adatokat tudjunk gyűjteni, majd feldolgozni.

Köszönetemet fejezem ki a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság részéről adatot szolgáltató és hasznos tanácsaikkal segítő személyeknek és a felmérésekben részt vevő önkénteseknek, név szerint: Demeter László, Horváth Tibor, Koczka András, Konyhás István, Mester Béla, Papp Gábor, Sihalnik József, Simay Gábor, Szilágyi Attila, Tihanyi Gábor, Tohol Éva, Vasas András, Vízi Nóra, Zöld Barna.

Veszelinov Ottó

Falkopáncs-probléma

Mit tehetünk, ha a harkály rombol?

Nyár óta egyre több bejelentés érkezik az MME központi irodájához arról, hogy a harkályok lyukakat vájnak az épületek falába. Ahhoz, hogy legyen esélyünk megszüntetni a harkályok épületrombolását, meg kell értenünk viselkedésük alapvető okait, továbbá azt, hogy mi magunk okozzuk a problémát, amikor benyomulunk a harkályok élőhelyére, miközben nem a megfelelő építési technológiát alkalmazzuk.

A HARKÁLYOK TESTFELÉPÍTÉSE

A világon élő több mint 200, a verébtől a varjút meghaladó méretig változatos nagyságú és színezetű harkályfaj közös jellemzője, hogy testük különleges módon alkalmazkodott a fák által nyújtott élet-térhez. Görbe karmaik erősek és hegyesek, hogy a faágakon és a fatörzsön függőlegesen is meg tudjanak kapaszkodni. Farktollaik csévéje (szára) merevítőbor-da-szerűen kemény, hogy megtámasz-sza a kapaszkodó madár testét. Csőrük vésőszerű, hogy akár a legkeményebb fafajokat is meg tudják munkálni. Nyel-vük hosszú, akár a testhossz kétharma-dában is kinyújtható, ragadós bevonatú, és többszörösen szakállas szigonyfejhez hasonlóan „szőrös” hegyű, hogy a jára-taikból ki tudják piszkálni a farontó bogar-ak lárváit, vagy egyes fajok fel tudják nyalogatni a kicsorgó fanedvet.

MIÉRT KOPÁCSOL A HARKÁLY?

A harkályok számára a fatörzsek függő-leges világa táplálkozó- és szaporodóhe-lyet egyaránt kínál, és ez az a két motivá-ció, ami miatt felkereshetik épületeinket is. Táplálékkereséskor a fák „doktorai” változatos módon használják erős csőrü-ket. A harkályok a táplálékukat – a köz-hiedelemmel ellentétben – nem kizárólag a fák belsejéből, hanem a kéreg alól vagy akár a talajról (elsősorban hangyabo-lyokból) szerzik, de esznek magokat és terméseket (mogyorót, makkot, fenyő-magot), és zsákmányolnak fészekben ülő, még menekülésre képtelen madár-fiókákat is. Amikor farontóbogár-lárvá-kat keresnek mélyen a fatörzsekben, való-színűleg a fában magu-kat előre rágó lárvák akár több méterre elhallatszó hangja, és a jára-tok elhelyezkedése alapján kezdik meg-bontani a fát. A céljuk az, hogy járatok falát a lárvához minél közelebb törjék át, ahonnan „szállkás” végű nyelvükkel ki tudják piszkálni azokat.

A harkályok nem csupán táplálé-kot keresgélnek a fákon, de itt készítik fészeküregeiket is, jelentős mér-

Harkálycsőrök által „megtámasztott” fatörzs

tékben segítve ezzel számos odúköltő faj (cinegék, légykapók, csuszka, nyak-tekerics, verebek) életét is. Minthogy a nálunk élő harkályok egymástól eltérő méretűek, egy harkályokban fajgazdag területen a kisebb testű fajokon túl a nagyobb madarak (kék galamb, fülesku-vik, szalakóta) is költeni tudnak.

Végül, de nem utolsósorban, a harká-lyok udvarló, területkijelölő hangadásra is használják a fákat. Kellő tapasztalattal az egyes harkályfajok a jelzőhangjuk alapján el is különíthetők, amint a hangerősítő-ként működő száraz ágakon, törzseken messze hangzó géppuskaropogás-szerű doboló hangot keltenek.

MIÉRT „ESZNEK HÁZAT” A HARKÁLYOK?

A telefonáló és levélíró érdeklődők egyik legelső kérdése (a „Mit tehe-tünk?” mellett),

Közép fakopáncs

hogy „Miért rombolnak a harkályok, és miért a mi házunkat találták meg?” A szinte magától adódó táplálékkeresési válasz azonban még faépületek esetében sem egyértelmű, mert a madarak itt nem a falakat alkotó rönköket, hanem a burkolati lambériát rongálják meg, és a vékony, festékkel kezelt anyagban a táplálékukat jelentő nagyobb méretű farontó bogarak (pl. cincérek, díszbogarak) lárvái nem telepednek meg. A képet tovább bonyolítja, hogy a beszámolók szerint a harkály konfliktusok több mint 90%-a beton és téglaházat érint, melyek közös tulajdonsága, hogy Nikecell-szigetelésűek, jellemzően újonnan szigeteltek, és többnyire 3-4 szintesek. Figyelembe véve a harkályok életmódját és az épületeink számukra vonzó tulajdonságait, a falrongálások hátterében több magyarázat is állhat.

A legvalószínűbb ok: a jelzőhang-adás

Ha ráütünk egy Nikecell-szigetelésű ház falára, az akár több száz négyzetmétert meghaladó felület messze hangzó dobként működik, ami a harkályok számára jól kihasználható. A terepszemléink ezt a magyarázatot látszanak igazolni azzal, hogy harkályok által végzett épületrongálásokra ott kerül sor, ahol a lakóterületeink benyomulnak a madarak erdős élőhelyeire, és a madarak az épületek azon oldalain „dolgoznak” (ráadásul a tetőhöz közeli legmagasabb harmadban), amelyek eredeti élőhelyeik felé néznek. Az épületek szigeteléstípusa, magassága és a harkályprobléma közötti összefüggésre további bizonyíték lehet, hogy e viselkedés csak azt követően jelenik meg azokon a helyeken, ahol előtte évtizedek alatt sem fordult elő, miután a Nikecell-szigetelésű házak felépülnek, illetve a régi épületekre ilyen burkolat kerül. A fűtési energia árrobbanása következtében egyre több régi társasházat szigetelnek ezzel a módszerrel, így a konfliktushelyzetek száma is gyarapodik.

A legrosszabb eset: a költőodú-készítés

Az érintett épületeknél végzett vizsgálódásaink alapján nagy esély van arra, hogy a harkályok akár fészekodú-építésre is használhatják a Nikecell-szigetelésű falfelületeket. Több helyszínen a madarak

Harkályok által megrongált épületrészek

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELE

nem egyszerűen „meglékelték” a szigetelést fedő habarcsot és rabichálót, de az öklömnyi lyukon be is hatoltak, és a fal síkjával párhuzamosan haladva – mint ha odút készítenének – több tenyérnyi kiterjedésben teljesen kivájták, a bejárati nyíláson keresztül kipucolták a szigetelő anyagot, amit a külső vakolat benyomhatósága, a láthatóvá váló rabicháló-lyukak jeleznek. Nagy a veszélye annak, hogy egy-egy ilyen madár rájön arra, hogy a fához képest mennyivel gyorsabb és könnyebb minden igényt kielégítő (esőmentes, hidegtől és ragadozóktól védett) költőodút készíteni a szigetelésbe. Amennyiben ez a helyzet bekövetkezik, a fiókák az „odút” elhagyva a falon gyakorolják a harkályélet alapjait (kapaszzkodás, táplálékkeresés, jelzőhangadás, odú-készítés), ami a tanulásos-megfigyelés tapasztalatszerzés miatt a falrongálási

probléma területi megerősödéséhez és a viselkedés terjedéséhez vezethet.

Ásványianyag-keresési magyarázat

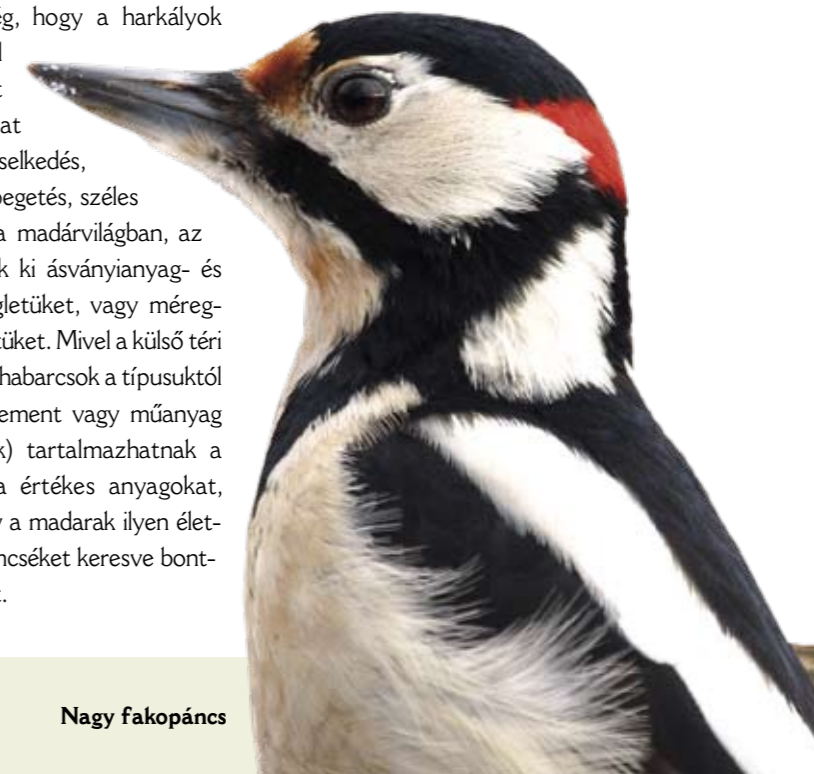
További lehetőség, hogy a harkályok azért törnek fel a falakat, mert ásványi anyagokat keresnek. Ez a viselkedés, a földfalakból csipegetés, széles körben elterjedt a madárvilágban, az állatok így elégítik ki ásványianyag- és nyomelemszükségletüket, vagy méregtelenítik szervezetüket. Mivel a külső téri homlokzati vakolóhabarcsok a típusuktól függően (mész, cement vagy műanyag bázisúak lehetnek) tartalmazhatnak a madarak számára értékes anyagokat, előfordulhat, hogy a madarak ilyen élet-tani okból, faszemcséket keresve bontják meg a házfalat.

A legkevésbé valószínű ok: a táplálékkeresés

Előfordulhat, hogy a harkályprobléma előidézésében közvetlen szerepe van a kivitelezéskor a technológiai utasítások be nem tartásával vagy nem megfelelő alkalmazásával elkövetett emberi mulasztásnak. Ennek következtében nem csak percegő rovarok telepedhetnek meg a szigetelés valamelyik rétegében vagy a szigetelés és a fal között, de akár az épületzajok is hallhatóvá válhatnak, és felkelthetik a kíváncsi madarak figyelmét. Ezt a magyarázatot igazolhatja egy hétvégi faház esete, aminek egyik falát nagy valószínűséggel azért bontotta meg a fekete harkály, mert a fal túoldalán függő óra ketyegése kísértetiesen emlékeztet a fában másodpercenkénti ütemben rágó lárvák keltette zajra.

A legnehezebben igazolható lehetőség: a kíváncsiság

Nem hagyható figyelmen kívül az a magyarázat sem, hogy a harkályok pusztán kíváncsiságból keresik fel az élőhelyükön a figyelmüket a nagy nyüzsgéssel (építkezés, állványozás, burkolás) felkeltő falakat, ezeket a számukra természetes élőhelyet jelentő felületeket. A harkályok a világot alapvetően a csőrükkel kopogtatva fedezik fel, és már láttuk, hogy a vékony vakolattal fedett szigetelés mily kevésbé ellenálló egy ilyen vizsgálódással szemben.

Nagy fakopáncs

Sajnos egyik magyarázat sem kínál könnyű megoldást, ráadásul a harkályok falrongáló viselkedésének hátterében valószínűleg nem is csak egyetlen, hanem több ok is állhat.

MIÉRT PROBLÉMA A HARKÁLYOK FALROMBOLÁSA?

A harkályok falba vajt lyukai mindenekelőtt olyan esztétikai problémát jelentenek, ami az épületek forgalmi értékét is csökkentheti, nem is beszélve a rengeteg idegeskedésről és az újbóli javításokra költött pénzről. Ennél nagyobb gond azonban, hogy ha nem tudjuk a harkályokat távol tartani a faltól, a lyukak száma és mérete folyamatosan nőhet, ami nem csak a hőszigetelés hatékonyságát csökkenti, de a helyszíni szemlék adatai alapján elkezdődik az üregek más állatok (például cinegék és denevérek) általi elfoglalása, illetve a szigetelés beázása. Télen ez a beszivárgott víz megfagy, ami azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a külső vakolat súlyával terhelt szigetelés kisebb-nagyobb szakaszokon elválhat a faltól, és akár le is szakadhat, különösen akkor, ha a kivitelezéskor nem, vagy a szükségesnél kisebb számban alkalmaztak rögzítő dűbeleket, tányéros csavarokat.

AMI BIZONYOSAN NEM MEGOLDÁS

Csakúgy, mint a parlagi galambok távortartása esetében, a harkályoknál sem jelentenek valódi megoldást a drága ultrahangos készülékek, amik a lakók elmondása szerint hosszú távon ráadásul nagyon zavaróak az emberi fül számára is.

Az erős, váratlan hanggal (hangágyúval) történő riasztás sem járható út, kisebb részben a madárérzékelő és hangvezérlő automatika drágasága (tervezés, gyártás, kalibrálás, szerelés,

fenntartás), másrészt a települések zajvédelme miatt. Arról nem is beszélve, hogy nem sok értelme lenne hanggal megpróbálni megoldani egy olyan helyzetet, ahol éppen a zaj, a harkályok hajnali dobolása a fém ereszen vagy antenna tényéren a probléma.

Őszintén beszélve a kérdéstről, nem kerülhető meg a harkályok kilövésének elméleti lehetőségének vizsgálata sem. Mindjárt az elején tisztázni kell, hogy ez két okból sem járható út. Egyrészt azért, mert az összes harkályfajunk védett, másrészt azért, mert ez még időszakos megoldást sem eredményezne. A harkályok számára alkalmas élőhelyeken több faj számos egyede él, ezért egy-egy madár eltávolítása maximum időleges megoldást jelentene, az pedig nyilvánvalóan nem lehet célja senkinek, hogy minden harkályt kiirtsunk! Meg kell értenünk, hogy a harkályprobléma hátterében mi magunk állunk azzal, hogy benyomulunk az élőhelyeikre, miközben számukra jól használható műtárgyakkal szó szerint magunkhoz is csalogatjuk őket.

AZ EGYETLEN BIZTOS VÉDEKEZÉS – A HARKÁLYÁLLÓ TECHNOLÓGIA ALKALMAZÁSA

A harkályprobléma kezelését két irányból lehet megközelíteni: az okok építési technológiai alapú megszüntetésétől vagy a madarak biológiai alapú riasztásától. Az egyetlen valóban biztos és tartós megoldáshoz, az okok megszüntetéséhez, a harkályos élőhelyekre – gyakorlatilag az ország egész területére(!) – ki kell dolgozni, be kell vezetni a harkályálló építési technológiákat:

- Nagy szilárdságú szigetelőanyagok alkalmazása.
- Nem forgácsolódó, szövetszerű szigetelőanyagok (üvegyapot, bazaltgyapot) használata, bár nagy a veszélye annak, hogy a madarak ezeket is képesek kiszagatni.
- Puha, forgácsolódó szigetelő anyagok (pl. Nikecell) használata esetén:
  - a madarak megkapaszkodását lehetetlenné tevő simaságú, vagy
  - a jelenleginél erősebb, vastagabb, a

madarak számára megbonthatatlan szilárdságú vagy anyagú (pl. sűrű szövésű fém rabicháló használata a műanyag és üvegszövet helyett) szigetelőréteg-fedő burkolatok alkalmazása.

Mivel a megoldás nem biológiai, hanem technikai kérdés, az MME felvette a kapcsolatot a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) Építőmérnöki Karával, hogy elinduljon a közös gondolkodás a probléma kezelésére, továbbá 2009. október 28-án, az egyik károsulttal közösen, beadványt tettünk a „zöld ombudsmanhoz” azzal a kéréssel, hogy segítse a kérdés megoldását egy szakmai munkacsoport felállításának kezdeményezésével.

Palackokból készített harkályriasztó

A PROBLÉMA BIOLÓGIAI ALAPÚ TÜNETI KEZELÉSE – A RIASZTÁS

A megfelelő építési szabványok bevezetése terén a legjobb esetben is csak évek alatt várhatók eredmények, az érintett tulajdonosoknak viszont azonnali segítségre van szükségük. Ezért felvázolunk néhány olyan viszonylag egyszerű módszert, amelyek eredményesek lehetnek. Ne felejtjük azonban el, hogy a javasolt megoldások esetén csak lehetőségéről, nem pedig bizonyosságról beszélhetünk!

Függöny jellegű megoldások

Amennyiben nem probléma az eszköz kinézete, gyorsan és olcsón készíthetünk harkályriasztót műanyagpalackokból. A fal síkja elé 30-40 cm-rel sűrűn egymás mellé akasztott zsinórokra a lezárt palackokat 20-25 cm-re egymás alá kötözzük. Így az eszköz nem csak fizikailag akadályozza meg a harkályokat abban, hogy a falra szálljanak, de napos időben a csillogó műanyag, a szellőben forgó könnyű tartályok árnyéka és szélkelepszerű hangja riasztóan is hat a madarakra. A palackok nyaka olyan kialakítású, ami megkönnyíti

A ragadozómadarakra emlékeztető sziluettek is segíthetik a harkályok elriasztását

ti a zsinór hurkos rögzítését, a zsinórok alá kötözött palackba vizet tölthetünk, ezzel szabályozhatjuk a zsinór feszességét és a palackok állásszögét. Az épületek utcai frontja esetében érezhetik úgy az emberek, hogy nem mutatna jól egy ilyen „sufnituning” eszköz a házon. Ilyenkor használhatunk túllfüggőnyt, kreatív térelválasztó függönyöket vagy álcahálót. Bármelyik megoldást alkalmazzuk is, ügyeljünk arra, hogy a lehető legnagyobb falfelületet, a ház összes oldalát fedjük le a távortartó anyaggal, különben azt kockáztatjuk, hogy a madarak kikerülnek és megszokják az eszközt, ami az egész védekezést ellehetetleníti, vagy rászoknak a nem védett oldalakra.

Ragadozómadár-sziluettek

További megoldási lehetőséget kínálnak a madarak ablaknak ütközését megakadályozó, ott jól bevált, üvegfelületre ragasztható ragadozómadár-sziluettek kifüggeszhető változatai. A harkályok leggyakoribb ragadozója a velük megegyező helyen élő, a fák és az ágak között is vadászó héja és karvaly, amelyek láttára a harkályok is élénk menekülő, elkerülő magatartással reagálnak, ezért a nagy méretű héjamodell vagy a molinóra nyomtatott sziluettek jó eséllyel beválhatnak, mint harkályriasztó eszközök. A sziluettek már megrendelhetők az MME boltban. A nagy kereslet miatt a vásárlás előtt érdemes érdeklődni munkatársainknál, hogy van-e raktáron ezekből.

A megújult honlapunkon (www.mme.hu > Napi madárvédelem > Problémák madarakkal > Harkályok rombolása) a beérkező adatokkal, információkkal folyamatosan bővítjük a harkályproblémával kapcsolatos oldal tartalmát.

Amennyiben Önt is érinti a harkályprobléma, kérjük, írja meg a tapasztalatait a szerző e-mail címére (orban.zoltan@mme.hu) vagy az MME központi irodai címére (1121 Budapest, Költő u. 21.).

Orbán Zoltán

DARWIN

és a madarak

2009-ben ünnepeljük Charles Darwin (1809–1882) születésének 200., és korszakalkotó, a XIX. századi világképet szinte alapjaiban megrengető, sokat vitatott, ugyanakkor a biológia fejlődése szempontjából meghatározó fő műve, az *On the Origin of Species* című könyve megjelenésének (1859) 150. évfordulóját. E kerek évfordulók kapcsán ez évben szerte a világon számos újságcikk, tudományos közlemény jelent meg Darwinról. A Madártávlát hasábjain a madártan szemszögéből emlékezünk a világ egyik legismertebb tudósára.

DARWIN már kislányként madarakat és tojásokat, cambridge-i tanulmányai alatt pedig kövületeket, kőzeteket, de főleg növényeket és bogarakat gyűjtött. Edinburgh-ban látogatta JOHN J. AUDUBON észak-amerikai madarakról tartott előadásait, itt szerezte a madarak preparálásával kapcsolatos ismereteit is CHARLES WATERTONTól, a példányok pontos címkézését viszont soha nem tanulta meg. A madarakat – az Angliában gy-

kori fajok és néhány közismert egzotikus madár kivételével – sem ismerte különösebben.

A *Beagle* 1831. december 27-től 1836. október 2-ig tartó világ körüli útja során DARWIN-t a madarak csak érintőlegesen érdekelték. Bár az út első részében – Uruguayban és Argentínában – több időt szentelt a madaraknak, szívesen járt vadászni, de inkább a geológia, a növényvilág és a gerinctelen állatok kötötték le a figyelmét. Az út második felében érdeklődése főleg a tengeri gerinctelenek (korallok, rákok, puhatestűek) felé fordult, de kedvence a geológia maradt. Inasa, SYMS COVINGTON viszont még ekkor is vadászott, 1833 májusának közepétől gyakorlatilag már csak ő gyűjtött madarakat.

Az út során összesen 468 bőrbetömött és 18 folyadékban konzervált madarat, 16 faj fészkeit és tojásait, valamint a Darwin-nandu 10 különálló részét gyűjtötték. A madártani anyag kétharmad része 1832 és 1834 májusa között, Dél-Amerika keleti és déli részein került a birtokukba, az út további részén nagyobb mennyiségű madárra már csak Chilében (92 példány) és a Galápagos-szigeteken (65 példány) tettek szert, Tahitin, Ausztráliában, Tasmaniában és Mauritiuson pedig

már egyáltalán nem gyűjtöttek madarakat.

DARWIN a gyűjtött anyagot Montevideóból, Buenos Airesből és Valparaisóból több alkalommal dobozokban és hordókban Cambridge-be küldte JOHN S. HENSLOWN-nak, aki azt DARWIN apjára bízta, hogy őrizze fia hazatértéig (az 1835 júniusa után gyűjtött anyagot a *Beagle* szállította haza).

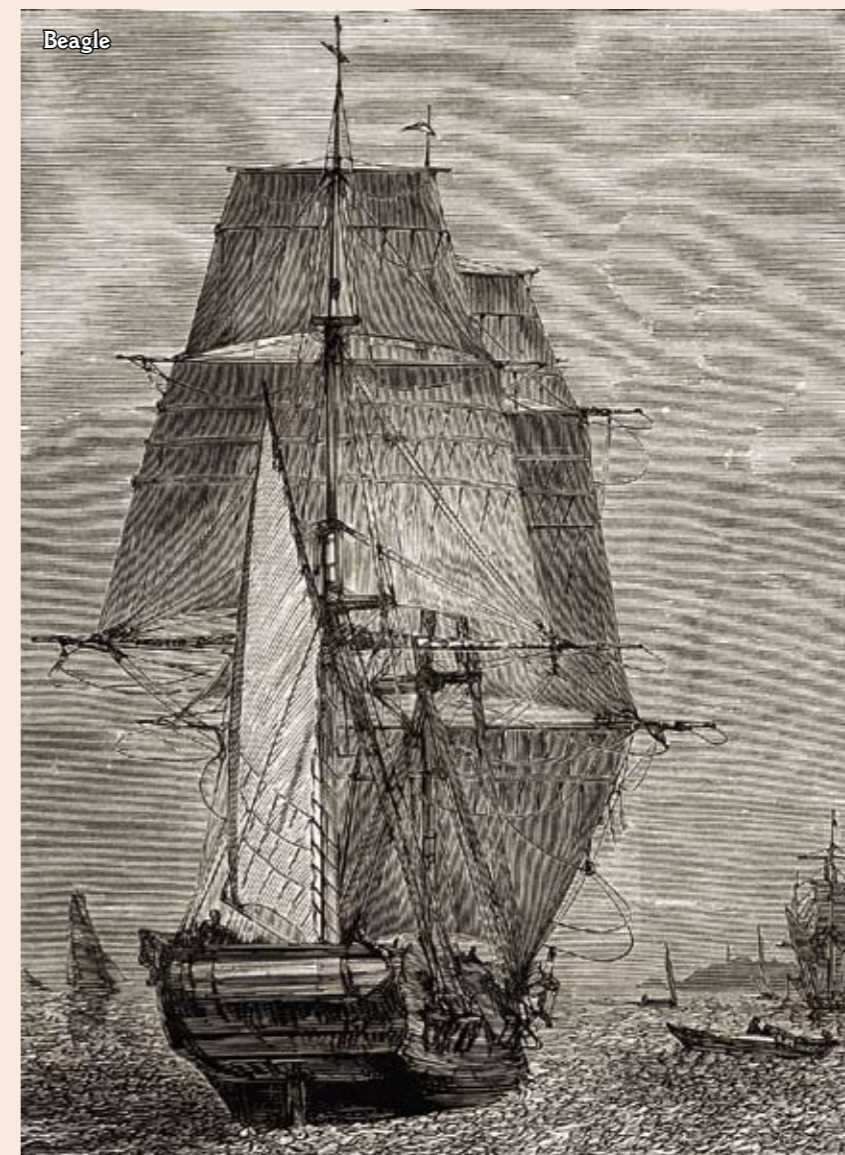
A gyűjtött madarak lábára vagy nyakára kötött papírdarabkán DARWIN – a geológusok gyakorlatához hasonlóan – csak sorszámot tüntetett fel (többnyire azt is csak ceruzával), a hozzá tartozó adatokat a naplójában rögzítette (később a naplóban minden madár elé egy *B* betűt is tett). Az utazás vége felé külön listákat állított össze a gyűjtött madarakról, emlősökről, kagylókról stb. (a madaras lista 1836 áprilisa és júliusa között készült), hogy otthon azokat az anyaggal együtt átadhassa az adott csoport szakértőjének. A madarakat DARWIN – ha ismerte vagy a *Beagle* könyvtárában lévő szakirodalom segítségével meg tudta határozni a fajt – angolul nevezte meg, de gyakran adott meg helyi spanyol neveket is. A fajok tudományos neveiként gyakran rossz neveket használt, sokszor ránézésre hasonló

európai fajok alapján nevezte el azokat, nem vette figyelembe, hogy Dél-Amerikában egészen más családok élnek.

A *Beagle* hazaérkezése után DARWIN a gyűjtött madarakat feldolgozás céljából THOMAS. C. EYTON-nak, GEORGE R. GRAY-nek és JOHN GOULD-nak adta oda. A Galápagos-szigeteken gyűjtött pinyeket GOULD 1837. január 4-én kapta meg, hat nappal később pedig már be is mutatta ezeket az új fajokat a londoni *Zoological Society* ülésén (tulajdonképpen GOULD ismerte fel e hasonló színezetű, de eltérő csőralakú fajok közeli rokonságát).

A *Beagle* útja során gyűjtött madártani anyagból 31 olyan, a tudományra nézve új fajt írtak le, amelyeknek neve még ma is érvényes. GOULD a *Proceedings of the Zoological Society of London* 1837. évi évfolyamában 16 új fajt írt le, köztük 8 Galápagos-szigeteki pinyefajt. A *The zoology of the voyage of H. M. S. Beagle* 1838 és 1841 között több részletben megjelent, madarakkal foglalkozó harmadik kötetében pedig 15 – ma is érvényes – új faj leírása található. E kötetben a madarak leírásait JOHN GOULD, színes ábráit felesége, ELIZABETH GOULD készítette, DARWIN a madarak viselkedésére, előfordulási és élőhelyeire vonatkozó adatokkal egészítette ki a szöveget. GOULD és felesége 1838 májusában – még a könyv teljes elkészülte és megjelenése előtt – Ausztráliába utaztak, így DARWIN a még tisztázatlan kérdésekben G. R. GRAY segítségét vette igénybe.

A Tüzföldön 1833-ban gyűjtött példányok alapján került leírásra a kantáros patagónpiny (*Melanodera xanthogramma*), Uruguayban 1833 júniusában lőtt madarak alapján a görbeccsőrű nádivadász (*Limnornis curvirostris*) és a hegyecsőrű nádivadász (*L. rectirostris*), Argentínában 1833-ban és 1834-ben begyűjtött egyedek alapján a Darwin-guvat (*Coturnicops notata*), a tükrösszárnyú lapantnyú (*Caprimulgus parvulus*), a chaoi verébsármány (*Aimophila strigiceps*), a rozsdásfarkú bozótfutó (*Eremobius phoenicurus*), a patagóniai gébicstirannusz (*Agriornis micropterus*), a patagóniai ölyv (*Buteo ventralis*) és a fehér-torkú karakara (*Phalco boenus albogularis*). 1834-ben

a Tüzföldön és Chilében lőtt madarak alapján leírt új faj a tüzföldi rigótirannusz (*Colorhamphus parvirostris*); ez az egyetlen olyan madárfaj, amelynek a tudományos neve egyes kutatók szerint magától DARWIN-tól származik (mások e nevet is GOULD-nak tulajdonítják). A Galápagos-szigeteken 1835 októberében gyűjtött példányok alapján leírt új fajok a Galápagos-szigeteki gerle (*Nesopelia galapagoensis*), a Galápagos-szigeteki ölyv (*Buteo galapagoensis*), a Galápagos-szigeteki vízcibse (*Laterallus spilototus*), a lávasirály (*Larus fuliginosus*), a Galápagos-szigeteki légyölő (*Myiarchus magirostris*), az argentin fecske (*Progne modesta*), három csúfolórigófaj (*Nesomimus trifasciatus*, *N. melanotis*, *N. parvulus*) és természetesen a Darwin-pinyek nyolc faja, azaz a nagy (*Geospiza magnirostris*), a közepes (*G. fortis*) és a kis földi-

piny (*G. fuliginosa*), a kis kaktuszpiny (*G. scandens*), a növényevő (*Camarhynchus crassirostris*), a nagy (*C. psittacula*) és a kis kéregpiny (*C. parvulus*), valamint a füzikepiny (*Certhidea olivacea*).

E fajok leírásánál később (1867-ben), de szintén a *Beagle* világ körüli útja során gyűjtött múzeumi anyagban talált – Argentínából származó – példány alapján írta le G. R. GRAY a Darwin-tinamut (*Nothura darwini*).

Kevesen gondolnák, hogy e dél-amerikai madarakon kívül három nyugat-palearktisi faj típuspéldányainak begyűjtése és a tudomány számára történő leírása is a *Beagle* útjához kapcsolódik, egyikük az odaút során lőtt zöld-foki-szigeteki veréb (*Passer iagoensis*), illetve a visszaúton ugyanott gyűjtött fehérhomlokú verébpacsirta (*Eremopterix nigriceps*) és homoki pacsirta (*Ammomanes cincturus*).

Darwin az expedíció idején

Galápagos-szigeteki ölyv

Fehértorkú karakara

E ma is érvényes fajokon kívül 11 – ma már csak alfajnak tekintett – új taxont (*Tyto alba punctatissima*, *Asio flammeus galapagoensis*, *Caprimulgus longirostris bifasciatus*, *Asthenes pyrrholeuca flavogularis*, *Myiophobus fasciatus auriceps*, *Pyrocephalus rubinus nanus*, *P. rubinus dubius*, *P. rubinus obscurus*, *Agriornis montana leucura*, *Ammodramus humeralis xanthornus*, *Dendroica petechia aureola*) is leírtak az anyagból, természetesen a korabeli szokásoknak megfelelően akkor még új fajként. Tíz új nemzetség (genus) is felállításra került a gyűjtött madarak alapján (*Geospiza*, *Camarhynchus*, *Certhidea*, *Pyrocephalus*, *Agriornis*, *Pachyrhamphus*,

Myiobius, *Serpophaga*, *Eremobius*, *Limnornis*). Ezeken túl számos olyan további – akkor újnak hitt – faj is leírásra került az anyagból, amelyekről később kiderült, hogy korábban valaki más már leírta azokat. Közülük a Darwin-nandut (*Rhea pennata*) érdemes kiemelni. DARWIN Pata-gónia északi részén a helyiektől hallotta, hogy él ott egy ritka, az emuhoz hasonló, de annál kisebb, könnyebben megfogható és elejthető, a helyiek által *avestruz petise*-nek nevezett futómadár. Amikor Port Desire-ben (ma Puerto Deseado) a *Beagle* legénységéhez tartozó CONRAD MARTENS tájképfestő lőtt egy ilyet,

DARWIN fejletlen nandunak vélte, s mire rádöbrent, hogy az esetleg e ritka madár lehet, már megfőzték és megették. Feje, nyaka, lábai, szárnyai, több nagy tolla és bőre nagyobb része azonban megmaradt, s ezekből DARWIN egy majdnem teljes példányt tudott összeállítani. GOULD az e példány alapján leírt újnak vélt taxont *Rhea Darwinii* névre keresztelte 1837-ben. A fajnak mégsem ez az érvényes tudományos neve, mert ALCI-DE D. D'ORBIGNY már korábban felfedezte, és 1834-ben *Rhea pennata* néven le is írta azt. Maga DARWIN egyébként csak két ornitológiai tárgyú közleményt írt, az

Galápagos-szigeteki gerle

Galápagos-szigeteki csűfolórígó

egyiket 1870-ben a *Proceedings of the Zoological Society of London* 38. évfolyamában a mezei küllő (*Colaptes campestris*) viselkedéséről és fészkelési szokásairól, a másikat pedig 1881-ben a *Nature* hasábjain a gulyajárók (*Molothrus*) élősdí viselkedéséről.

CHARLES DARWIN emlékét a madarak között mindössze öt taxon (egy faj és négy alfaj) tudományos neve őrzi. Az Andok keleti felén élő Darwin-tinamut (*Nothura darwini*) G. R. GRAY 1867-ben *Nothura Darwinii* néven, a kék-sárga tangara Equadorban, Peruban és Észak-Chilében élő alfaját (*Thraupis bonariensis darwini*) CHARLES L. BONAPARTE 1838-ban *Tanagra Darwinii* néven, a copfosfácán Délkelet-Kínában élő alfaját (*Pucrasia macrolopha darwini*) ROBERT SWINHOE 1872-ben *Pucrasia darwini* néven, a nagy kaktuszpinty egyik alfaját (*Geospiza conirostris darwini*) pedig LIONEL W. ROTSCCHILD és ERNST HARTERT 1899-ben *Geospiza darwini* néven írta le. Az ausztráliai zöldhátú bokormadár egyik – GREGORY M. MATHEWS által 1912-ben leírt – alfaja (*Gerygone chloronota darwini*) viseli még DARWIN nevét.

A világ számos nyelvén összefoglalóan Darwin-pintyeknek nevezik a – hol a pintyfélék, hol a sármányfélék közé sorolt – Geospizinae alcsaládba tartozó fajokat. PERCY R. LOWE angol ornitológus az *Ibis* hasábjain 1936-ban megjelent *The finches of the Galapagos in relation to Darwin's conception of species* című

Darwin-nandu

cikkében használta először a Darwin-pintyek (*Darwin's finches*) kifejezést, de ez csak később, DAVID L. LACK *Darwin's Finches* című könyvének 1961-es második kiadása után terjedt el világszerte (a korábban Galápagos-pintyeknek vagy Galápagos-szigeteki pintyeknek is hívott

csoport nevét azért is célszerű volt megváltoztatni, mert egyik képviselőjük nem a Galápagos-szigeteken, hanem a jóval északabbi Kókusz-szigeten fordul csak elő).

Hadarics Tibor

Kis kaktuszpinty

Nagy földipinty

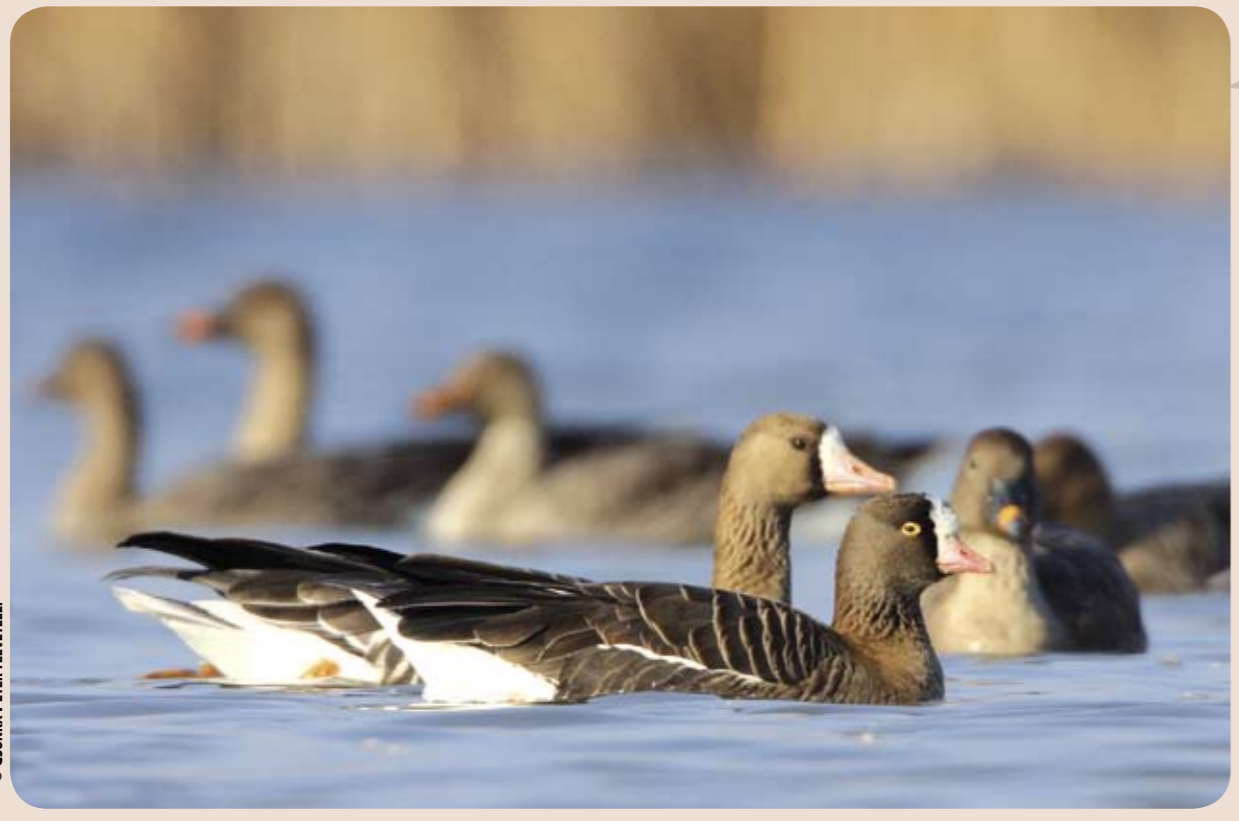
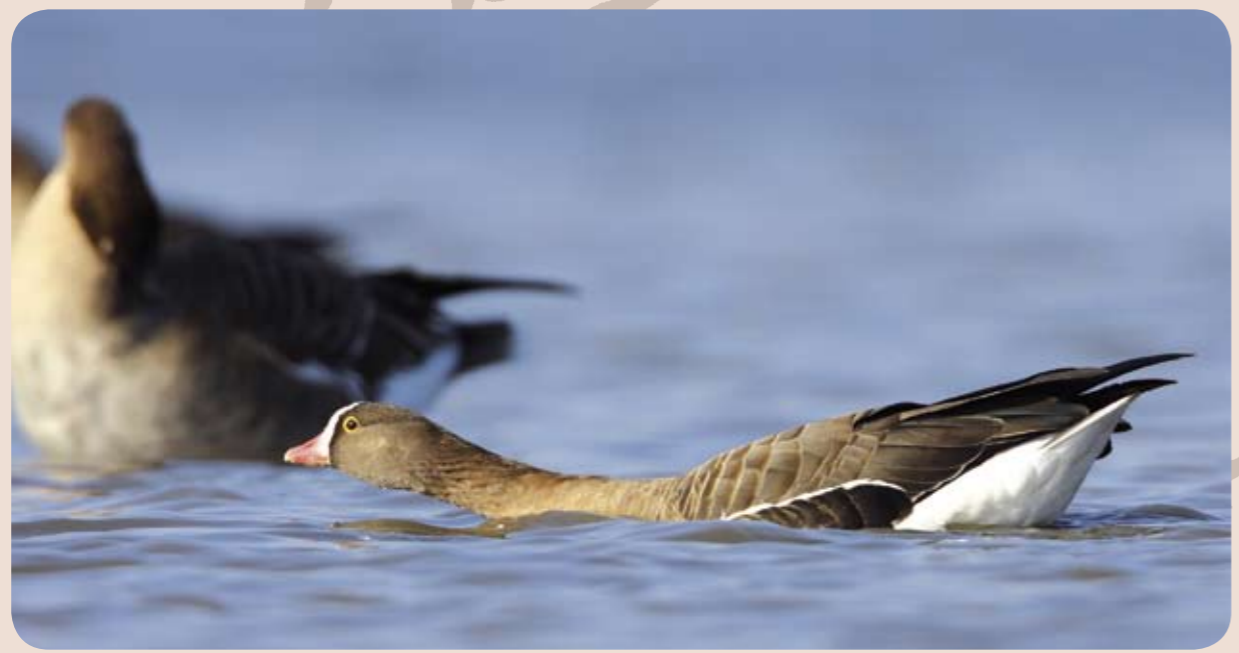
MADÁRTÁVLAT

Kis lilik az objektív előtt

Több mint 20 éve foglalkozom madarászattal, gyakorlati madárvédelemmel, illetve az utóbbi esztendőkből madár- és természetfotózással. Érdeklődésem középpontjában a ragadozómadarak, a harkályok és a vadludak állnak, így amennyi szabadidőm van, azt ezen fajok minél alaposabb megismerésére szánom. A korábbi távcsöves megfigyelés mellett a fotózás sokkal alaposabb elmélyülésre ad lehetőséget. Tata környékére az első északi vadludak szeptember végén érkeznek meg, majd nagyobb számban rendszerint október 20. után. Ettől az időszaktól kezdve szinte remegek, hogy a ludak közelében tudhassam magam. 2009 szinte nem is adott lehetőséget a nyugodt fotózásra, mivel késtek madaraink, csak november 5. után jelentek meg százas, majd ezres nagyságrendben. Akkor viszont „berobbantak” a régiókba. Az aggodás is kezdetét vette, hiszen a tömeges megjelenéssel a vadászatuk is előtérbe kerül. Ez a körülmény fotózásukat rettenetesen megnehezíti, hiszen az első fegyverek megszólalása után a madarak sokkal bizalmatlanabbá válnak. Fotózásuk fokozott figyelmet és körültekintő álcázást igényel. Lessátraim

© CSONKA PÉTER FELVÉTELEI

alkalmas élőhelyekre – táplálkozó-, ivó- és fürdőhelyekre – még a ludak megérkezése előtt, több éves tapasztalataim alapján helyezem ki. Rajongok a ludakért, így rengeteg időt töltök velük. Megörökítésük igazi kihívás, így még jobban élvezem. Megannyi megfagyás-közeli élmény fűződik hozzájuk. Több mint 50 napot töltöttem már a körükben fotózásaim során. Megegett, hogy egész napos fényképezés után, mínusz 11 fok volt a sátorban, amikor bementem, és mínusz 4, amikor kijöttem (közben pedig 13 órát gubbasztottam). Otthon feleségemmel a nappaliban ülve 22 óra után ludakat hallottam átrepülni a házunk felett. Kati nem hallott semmit, de én csak gyözködtem. Kimenve az udvarra bebizonyosodott, hogy csak hallucináltam. A hangjuk teljesen belém ivódott...
2009 októberének végéig négy lest helyeztem ki táplálkozóterületre, míg egyet egy napközbeni ivó- és fürdőhelyre. Eddig 7 alkalommal ültem vagy feküdtem valamelyikben. 6 alkalommal teljes volt a felsülés. A madarak a területen voltak, de többnyire messze mozogtak a lesektől. És jött november 14. – életem legemlékezetesebb fotós és talán madarász élménye is! 12-14 méterről fotózhattam egy vegyes (6000 egyedet számláló) lúdcsapatban egy öreg kis liliket (*Anser erythropus*). E faj európai állománya 55-60 egyedre tehető. Természetesen nem bizonyítható és nem is biztos, hogy egy fennoskandináviai egyeddel, hanem esetleg egy szibériai madárral volt dolgom – annyi bizonyos, hogy gyűrű nem volt a madáron. Ez a gyönyörűség elkápráztató, miközben 9 órát hasaltam az iszapon. Fantasztikus élmény volt! Máig kristálytisztán él bennem a kép, amikor a madarat észrevettem 4 vetési lúd társaságában; akkor még fotózáshoz elég messze, körülbelül 70-80 méterre úszkált. Lassan kiúszott abból a térből, ahol még fotózni volt módom, de pár perc múlva visszatért, felezte a távolságot, és a továbbiakban egyre csak közelített hozzám. 1300 képet készítettem a kis lilikről. Folyamatosan úszkált, táplálkozott, és nagyon sokat kiabált. Más ludak társaságát nem kereste, inkább hozzá ragaszkodott a 4 vetési lúd, amelyek folyamatosan a nyomában úsztak.
Könyörögtem a madárhoz, hogy jöjjön, jöjjön csak közelebb, illetve hogy ne szólaljon meg fegyver (korábban volt egy felrobajlás két távoli lövés miatt), illetve hogy a közelben portyázó 3-4 rétisas ezúttal kerülje el a „terített asztalt”. Áldom a sorsom, hogy a terepen eltöltött rengeteg időm során egy ilyen ritkasággal lehettem szinte érintésnyi közelségbe, több órán keresztül.
További képek megtekinthetők a világhálón: www.csonkapeter.hu

Hósármány a bazaltbányában

A Balaton-felvidék felhagyott bányáit gyakran választja telelési helyszínül a Kárpát-medencét körülölelő magashegyekből a téli időszakban lehúzódó havasi szürkebegy (*Prunella collaris*) és a hajnalmadár (*Tichodroma muraria*). Ezek keresésére indultam 2009. november 13-án a Káli-medence keleti szegélyén található Hegyestűhöz, ahol hajdan bazaltbánya működött, manapság pedig a Balaton-felvidéki Nemzeti Park geológiai bemutatóhelye. Az északi kitettségű, csaknem függőleges, mintegy 50 méter magas bazaltfal felső harmadában azonban nem az említett két fajt leltem, hanem egy szokatlanul világos, fehér színű madarat vettem észre. Ráemelve a távcsövet derült fény a madár kilétére: egy öreg, hím hósármányt (*Plectrophenax nivalis*) találtam. Kisvártatva egy havasi szürkebegy is berepült a távcső látómezejébe. Néhány perc múlva a két, együtt mozgó madarat a bazaltzúzákkal részben fedett hegycsúcson találtam, ahol elsősorban a madárkeserűfű (*Polygonum aviculare*) magját fogyasztották. A hósármány több napig a Hegyestűn tartózkodott, ragaszkodott a hegycsúcs háznyi nagyságú, közel vízszintes területéhez, gyakran szállt a kilátóhely korlátjára, valamint a környező alacsony cserjékre

© Ifj. Vasuta Gábor

és fákra (vadrózsa, cserszömörce, molyhos tölgy, virágos kőris stb.). A madár meglepően bizalmasan viselkedett, akár 4-5 méterre közel engedett magához, és jól tűrte a fényképezést. Ha a kirándulók túl közel mentek hozzá, elsősorban a bazaltfalon tartózkodott addig, amíg a csúcs újra szabaddá nem vált. A hósármány Észak-Európa (Skandinávia, Grönland, Izland és a Spitzbergák) sziklás, köves, kopár területeinek egyik leggyakoribb énekesmadara. Hazánkat évente változó számban választja telelőhelyül. Elsősorban az alföldi szikes pusztákon mozognak kisebb, nagy ritkán több száz példányos csapatai. A Dunántúlon ritkaságnak számít, bár ilyenkor is az alföldihez hasonló, nyílt élőhelyeken található. Erdővel övezett hajdani bazaltbányában való megjelenése mindenképpen kuriózumnak számít, és felhívja a figyelmet, hogy hazánkban telelő fajokat néha igen szokatlan élőhelyeken is megfigyelhetünk.

Bruckner Attila

Sumonyi gyűrzési eredmények

A Sumonyi Madárvonulás-kutató Állomáson november elején befejeződött a 29. nyár-őszi madárgyűrző tábor, amely július 26-tól november 6-ig folyamatosan működött. A munkát az ország különböző részeiből érkezett 103 önkéntes segítette. A tábor működését a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium „Zöld Forrás” Alapja támogatta. A madárgyűrzés során 80 madárfaj 15 551 példányára került gyűrű. Az új jelölésekkel 286 987 példányra emelkedett a Sumonyiban gyűrzött madarak összesített száma. Első ízben fogtunk havasi pityert, s ezzel a táborozások kezdete óta jelölt madárfajok száma 142-re nőtt. A legnagyobb példányszámban jelölt öt faj: füstifecske 3452 példány, barátposzáta 1565 példány, foltos nádiposzáta 1425 példány, cserregő nádiposzáta 899 példány, vörösbegy 623 példány. Hálóbá került még 11 külföldi (cseh, lengyel, német, olasz, szerb) gyűrűs és 233 korábbi magyar gyűrűs madár is. A távcsöves megfigyelések során 160 madárfaj jelenlétét mutattuk ki a sumonyi halastavak környezetében. Érdekesség volt a fokozottan védett haris első megfigyelése. A táborozások kezdete óta ez volt a 236. megfigyelt madárfaj a vizsgált területen.

Bank László

Néhány szó a madárodúzásról

Sokáig szkeptikus voltam, hogy egy budapesti, sűrűn lakott lakókörnyezetben érdemes volna odút kitenni a madaraknak. Egy sikeres etetési szezont (igen hideg és hosszú tél volt) követően aztán úgy gondoltam, egy próbát megér, hátha megtetszik egy színcinegepárnak a hely – és ugyan kora tavasszal került ki a házilag készült odú, a második költés időszakában elfoglalta egy pár. Most fogom a harmadik odút kitenni, az előző kettő elhasználódott az évek során. A saját erkélyen kiakasztott odúnál azonban sokkal nagyobb élmény egy mesterséges odútelep, amiből szintén meglepően sok van Budapesten! Tavaly tavasszal csatlakoztam először egy odútelep-karbantartási akcióhoz (a Túzok utcában), ahol 12 – különféle méretű és röpnylású – odút ellenőriztünk. Budapesten jelenleg 21 mesterséges odútelep van az MME Budapesti Helyi Csoportjának kezelésében, összesen mintegy 400 odúval. Ezek között a színcinegeknek, kék cinegeknek és seregélyeknek szánt „hagyományosabb” odúk (ezek az A, B és D típusúak) mellett macskabaglyoknak és fakusznoknak való (előbbi egy jókora doboznak látszik a fa alól, utóbbi kapható az MME Boltban) is található. A tavalyi és idei ellenőrzésekkor nagy örömmel fedezték fel a kollégák, hogy több telepen pelék (mogorós és nagy pelék) is használják a cinegeodúkat. Néhány helyen így sikerült e ritkán látható, védett kisemlősök jelenlétét is bizonyítani. Az odúk kihelyezésére legjobb időszak az ősz és a tél, hogy az első költési szezont megelőzően legalább egy hónappal, tehát február végéig kikerüljenek. Az odúlakó énekesmadarak a lomb közt megbúvó, ragadozók ellen védeltséget adó helyeket kedvelik. Élő, egészséges és megfelelő vastagságú ágra kell felakasztani az odút, a karbantartáshoz pedig fontos az is, hogy az odút biztonságosan le tudjuk emelni. Az ősszel kihelyezett odúkat a téli időszakban éjszakai szállásnak használhatják a madarak, tavasszal pedig jó eséllyel foglalják el költéshez. Az őszi-téli telepítés ezen előnyei jól látszanak a budapesti odútelepeknél. Idén két alkalommal vettem részt odútelep ellenőrzéseken – nem is gondolnánk, milyen nehéz munka ez. Ám a sok elfoglalt odú látványa, a kellemes tavaszi természetjárással együtt kárpótlást nyújt. A közparkokban mindig lehet érdeklődőkkel is találkozni, akik örömmel mesélnek a madaras élményeiről, vagy meglepve hallják, mivel foglalkozunk. Érdekes látni, milyen különbségek vannak az egyes odútelepek fészekaljai között: a forgalmasabb parkokban rendre 6 színcinege-fiókat számoltunk az odúban, az inkább csak kirándulóhelyként látogatott telepen pedig 7-8 volt az átlaglétszám. Egy fatörzshöz támaszkodó cinegeodút nagyon nehezen sikerült leszedni. Amikor végre kiszabadult és a talajra került, kiderült, hogy egy csuszka tapasztotta oda a törzshöz. Nem csak ott dolgozott, a röpnylást is átszabta kicsit a saját igényei szerint, szintén sárral tapasztva körül jó masszívan. A kollégák meséltek még a színcinegék találékonyságáról: egy odú valami miatt elmozdult az ágon, kb. 45°-os szögben lógott, de egy cinegepárnak így is megfelelt. A leemelést után meglepve látták, hogy a fészekanyagot nem az odú aljával párhuzamosan, hanem a ferdeséget kiegyenlítve rendezték el, így végül vízszintes fészekben nevelhették a fiókákat. Szeretném felhívni az olvasók figyelmét, hogy egy odútelep telepítése és rendszeres karbantartása sok munkát igényel (a korhadt, vagy rossz ágon lévő odú veszélyezteti a madarakat!) – ám cserébe csodás élményeket kínál. Érdemes ezért csatlakozni a helyi csoportok ilyen tevékenységéhez, vagy saját új odútelepet létesíteni!

Druzbaczky Ildikó

Telelő bajszos sármányok

A Tapolcai-medencében és a Keszthelyi-hegységben telelő bajszos sármányok jelennek meg évről évre. Az idei esztendőben, november 5-én Zalahaláp település határában, a Haláp-hegyen, a felhagyott kőfejtő déli kitettségű szegélyében, a tölgyes és művelt szőlőhegy határán láttuk a faj egy kisebb, 7 példányból álló csapatát. Október 26-án a Tátika várrom melletti, karsztbokorerdő szegélyében figyeltünk meg egy hím példányt a Keszthelyi-hegységben. Az utóbbi megfigyeléstől nem messze, légvonalban mintegy 6 km-re, a sümegi Várhegy déli oldalán molyhos tölgyes, bokros állományban mozgott 2006. december 7-én 2 példány. A fenti területeken költési időben még nem sikerült megfigyelni a bajszos sármányt, de a téli adatok – ráadásul fiatal madarakat is észleltünk a Halápon – egy valószínűsíthető költés jelei lehetnek. A sármányokat egy „új helyen”, a Sümeg közelében fekvő Gerinci-kőfejtőben is megfigyeltük, 2009. november 12-én; ekkor 6 példány mutatkozott egy csapatban. Legnagyobb példányszámú telelő csapatát 2009. november 13-án a Tapolca-Diszel határában fekvő, Hajagos nevű elhagyott kőfejtőjében figyeltük meg.

ifj. Vasuta Gábor – Kocsis Krisztina

© Ifj. Vasuta Gábor

Rekord mennyiségű vörösnyakú lúd a Hortobágyon

2009-ben az első vörösnyakú ludat (*Branta ruficollis*) október 28-án észleltük. A nagy lilikek (*Anser albifrons*) rohamosan duzzadó tömegeiben pár nap alatt meglepően nagy számban jelentek meg a vörösnyakú ludak: a „szokásos” 1–5–10–20 példány helyett november első napjaiban már 50–80 példányról adtak hírt a pusztajáró madarászok. Madarunk nem csak a Hortobágyon vált szinte mindennaposá, hanem más vadludas területeken is (Nagykunság, Békés, Csongrád, Bihar, Kiskunság, Fertő tó).

November 7-én a házunk tornácáról nézhettünk 85 gyepelgető példányt. November 26-án madarásztársaink, Tar János, Borza Sándor és Szilágyi Attila 6 hortobágyi helyszínen 361 vörösnyakú ludat számláltak, ezzel megdőlt minden idők hazai rekordja! November 29-én nekünk is módunk volt 50-es legelő csapatot számlálni a Kékes nevű pusztán, majd másnap a szomszédos Hortobágy-Halastó felett 10 példányt vegyes lúdcsapatban, 84-et pedig felettünk átrepülő homogen csapatban láttunk, fotóztunk, és hangjukban is gyönyörködhattunk.

© KOVÁCS GÁBOR

Kovács Gábor – Kovács Gergely Károly

Kormos varjú a Margitszigeten

A képen is látható madárral 2000 decemberében találkoztam első alkalommal a Margitszigeten. A madár akkor még a kormos varjú (*Corvus corone*) tipikus jegyeit mutatta, fehér szín nem látszott a tollzatában. Dolmányos varjúval (*Corvus cornix*) mozgott párban, és viselkedéséből arra következtettem, hogy hím példány lehet. Azon a télen, a december és március közötti időszakban szinte minden nap láttam a madarat, és meggyőződhettem róla, hogy valóban párban jár a tojó dolmányos varjúval. Revírjük a sziget északi részén, a víztorony és a zenélő kút közötti területen volt. Márciusban fészket építettek a kerékpárkölcsonzó melletti magas nyárfán.

2001 szeptemberében jártam arra legközelebb, és a varjúpárt ismét megfigyelhettem. Négy fiatal madárral mozgott együtt, amelyek közül egy a kormos varjú, kettő a dolmányos, egy pedig egészen sötét fedőszín alatt ugyan, de szintén a dolmányos varjú jegyeit mutatta.

Munkám a téli időszakban a Margitszigethez köt, ezért jól nyomon követhettem a kormos varjú tollzatának változásait. Az első fehér toll (két kézvezető a bal szárnyában) 2003-ban, a nyár végi vedléskor jelent meg a tollzatában. Azóta minden évben több fehér tollat növeszt, így alakult ki a képen látható tarkabarka mintázat. Utódai között tipikus kormos varjú, dolmányos, és feketének látszó, de halványan dolmányos mintázatot viselő egyedek egyaránt előfordulnak.

A pár most is a régi revírjét birtokolja, ám leszármazottaik közül egy fekete színű egyedet több alkalommal megfigyeltem néhány kilométerrel északabbra, egy nagy bevásárlóközpont parkolójában.

© EDUARDO BALOGH

Zsoldos Árpád

Fehér tollazatú házi veréb

Az októberi Nemzetközi Madármegfigyelő Napon iskolás gyerekek figyeltek fel Várpalota határában egy fehér tollazatú házi verébre. „Természetesen” nem volt nálam fotós felszerelés, így másnap visszamentem a helyszínre, hogy dokumentáljam a különlegességet. Fotózás közben a verebes ház egyik lakója érdeklődött, hogy „vajon ez csuri vagy papagáj?”. Megegyeztünk, hogy ez egy igazi csuri. Mint kiderült, a lakók nagy becsben tartják a tavasz óta errefelé látható madarat. Mikor a nyár végén napokig nem látták, komolyan kezdtek aggódni védencük állapota felől. E fehér madár egyébként teljes jogú tagja a verébcapatnak, mindenféle látható hátrányos megkülönböztetés nélkül. Tartok tőle, hogy télen felkelti valamelyik arra járó karvaly érdeklődését is, és akkor más fotótéma után kell nézmem. (Bár az sem kizárt, hogy télen a hólepte tájon a fehér tollazatú veréb még előnyben is lesz csapattársaival szemben – a szerk.)

Novák László

© NOVÁK LÁSZLÓ FELVÉTELEI

A szökött kokabura története

Évek óta állandó belépőm van a Fővárosi Állat- és Növénykertbe, ahol a madárfotós élményeim kezdődtek 2008 novemberében. Nagyon gyakran sétálok a gyerekkorom óta szeretett közeli Városligetben. 2009. október 9-én, egy szép, napfényes napon is arra jártam fényképezőmmel az oldalamon, amikor a távolból egy érdekes hangú madár kiáltására lettem figyelmes. A hangot követve ráletem a fák lombjai közt egy ágon megbúvó, jellegzetesen kacagó hangú madárra, egy tojó kokaburára (*Dacelo novaeguineae*), más nevén a kacagójancsira. Nem mindennapos látvány nálunk egy ilyen madár a szabadban. Annyira szelíd volt, hogy nagyon közel engedett magához, így sikerült lencsére kapnom. A fotósorozat elkészítése után – mivel tudtam, hogy ez a jégmadárfaj Ausztráliában honos – sietve értesítettem az Állatkertet, ahonnan két gondozót küldtek a madár befogására. A művelet nem volt egyszerű, két napig tartott. Az első napon négy órán keresztül próbálkoztak egy hálóval, de nem sikerült befogni. A második nap taktikát váltottak. A hálót elrejtették a fűben, rátettek egy egértetemet. A szemfüles kokabura egy harsány kacagás után nyomban rávetette magát az egérra, a hálót ráfordították, és már vitték is vissza állandó helyére, az Állatkertbe, ahonnan pár nappal azelőtt egy bemutatóról szökött meg. Utólag tudtam meg, hogy a szökés már többször is előfordult. A történet pikantériája, hogy épp akkor járt arra két ausztrál turista is, akik szintén fotózták a szökött madarat. Csodálkozó pillantásokkal kérdezték: „Jé, ez a madár Magyarországon is él?”

Eduardo Balogh

© EDUARDO BALOGH

Keresztcsőrű-

keresztrejtvény

2009. október 28-án egy keresztcsőrűt ábrázoló fénykép érkezett e-mailen a Madárgyűrűzési Központba. A képet Peter Hvass készítette Svédországban, Göteborg külvárosában. A madár gyűrűs volt, a fotó nagyításával a gyűrűszám is jól olvashatónak bizonyult, de sajnos az utolsó számjegy már nem látszott. Így az egyedi azonosítás meghiúsult, ugyanis mind a 10 lehetséges gyűrűt keresztcsőrűkre helyezte fel Bárdos Deák Péter Csobánkán, 2008 októberében. A gyűrűzötől kapott e-mail alapján azonban már behatárolható volt, hogy melyik is a tíz madár közül a Svédországban lencsevégre került példány: „...előkerestem az általam készített fotókat. Eleve kizárhattam a

balos csőrű madarakat, maradt 3 jobbos, a 89-esnek rettenetesen nagy volt a csőre, azt kizártam, a 82-esnek kicsi volt az alsó káva kampója, gyakorlatilag nem is látszik a felső kávatól, ezért tippeltem eleve a 88-asra, persze tudom, hogy ez nem 100%, hisz kophatott, nőhetett is a csőr az elmúlt egy évben. A 82-es és a 88-as is egész szép piros volt, ez a képen is látszik, de a hastollaikban még volt néhány csíkos toll is. Milyen gyönyörű színűvé vedlett át, ritkán lehet ilyet látni!”

Időközben a madarat egy másik kolléga, Hans Falklind is lefotózta, és elkészült a bizonyító erejű kép, amin látható a gyűrű utolsó számjegye is, a 8-as szám. A keresztcsőrű északi fészkelőterületein a jó magtermésű periódusokat követő kedvezőtlen években nagy csapatokban jelennek meg a madarak költőhelyeiktől DNY-ra. Ilyen inváziós években a Kárpát-medencébe is beáramló keresztcsőrűek a hazai gyűrűzők kedvelt célpontjai. A 2008/2009-es idény ebből a szempontból igen eredményes volt. Míg 1951 és 2007 között az inváziós években összesen 1191 keresztcsőrűt gyűrűztek Magyarországon, addig 2008-ban 1436-ot. Ezek közül a legtöbbet a Pilisben, illetve a Budai-hegységben, ahol e madárfaj gyűrűzésének régi hagyományai vannak.

Karcza Zsolt

© PETER HVASS

© HANS FALKLIND/FALKNATUR.SE

MADARÁSZ ÖKO-TÚRÁK AZ MME SZERVEZÉSÉBEN

Madármegfigyelések, erdei séták, ritka fajok, védett területek...

Az MME az ország legérdekesebb tájaira hívja a kirándulni vágyókat! Az egyedi kirándulások kis és nagy csoportok számára egyaránt elérhetőek, a túrák kombinálhatóak.

Területenként választhatóak az útvonalak az egyéni érdeklődés és az évszakok változatossága szerint, így a hegyvidéki madarakat és a pusztai fajokat is megismerhetik a túrázók. Túráink során nem csak érdekes madárfajokat, élőhelyeket ismerhet meg a látogató, hanem betekintést kaphat az MME munkájába is, amivel óvjuk hazánk veszélyeztetett madárfajait és azok élőhelyeit.

A programokról részletes információ található honlapunkon:

www.mme.hu > támogatás > ökotúrák

Jelentkezés és további információ:

Fatér Imre, ökotúra-vezető és szervező

Telefon: 06-20/325-63-19

E-mail cím: birding@mme.hu

© ORSIÁN ZOLTÁN

Száz éve született Keve András

November 14-én délelőtt 11 órakor több mint ötven, az emléktábla avatására érkezett ember gyülekezett a Veres Pálné utca 9. számú háza előtt. Ennek a háznak harmadik emeletén lakott Dr. Keve András ornitológus, a magyar madártan kimagasló személyisége, a II. világháborúban elpusztult Madártani Intézet gyűjteményének és könyvtárának újjászervezője. Haraszthy László, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium szakállamtitkára bevezető szavai után a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület nevében szóltam az egybegyűltekhöz, majd Dr. Rékási József tanár hívta fel a figyelmet a Pannonhalmi Bencés Gimnázium Főkönyvtárában elhelyezett, Dr. Keve Andrásról írt levelek gyűjteményére, amely anyag ott megtekinthető és kutatható. Ezután Haraszthy László méltatta Dr. Keve András munkásságát, majd hárman lelepleztük az emléktáblát. Alábbiakban ott mondott beszédem kissé módosított, bővített változatát nyújtom az olvasónak.

Nem lakom messze a Veres Pálné utcától, és ha néha végigmegyek rajta, mindig megálllok néhány másodpercre az említett ház előtt. Dr. Keve Andrásra, kedves Bandi bátyámra emlékezem. Nagyon sokat köszönhetek Neki.

A Zala megyében élő diák számára a távoli Budapesten székelő Madártani Intézet egyfajta elérhetetlen, titokzatos intézménynek tűnt, és amikor hosszú habozás után levelet írtam az intézet címére, meg voltam róla győződve, hogy a papírkosárba kerül. Engem lepett meg a legjobban, hogy a válasz nagyon gyorsan, szinte postafordultával megérkezett. Kedves, biztató sorokat olvastam, választ kaptam valamennyi felvetett kérdésre. A levelet Dr. Keve András írta alá. Ettől kezdve leveleztünk. Beszámoltam erdőn és mezőn tett megfigyeléseimről, a Mura füzeseiben látottakról, és a válasz mindig pontosan megérkezett. Rengeteget tanultam ezekből a baráti hangvétellű, a sorok között tanító levelekből. Aztán amikor nyilvánvalóan látta, hogy a fajismeret terén még sok a hiányosság, kedvesen meghívott Keszthelyre, ahol a Balaton-kutatás idején lakott. Együtt mehetünk majd a Kis-Balatonra – írta, amivel óriási örömet szerzett. Egy ismerősömnél szálltam meg, és másnap a parkban találkoztunk, ahol nyomban megkezdte a tanítást. Akkoriban, a negyvenes és ötvenes évek fordulóján a balkáni fakopáncs még újdonságnak számított Magyarországon, a parkban a nagy fakopáncsokkal együtt élt, és Bandi bátyám mutatta meg nekem a két faj közti különbséget. Aztán a parton mentünk Fenékpusztára felé. Ekkor láttam először, mennyi minden érdekli a madarakon kívül is. Mutatta nekem felrepülő récék faji bélyegeit, de közben a fővenyt is figyelte maga előtt. Elmesélte, hogy a nagyobb hullámok néha kis római érméket sodornak a partra, és belőlük már egész kis gyűjteménye volt. Másnap jártunk a Kis-Balatonon, ami számomra óriási élményt jelentett. A nagy kócsag akkoriban még nem volt olyan gyakori, mint manapság, és én alig tudtam betelni a nádas felett szálló hófehér madarak látványával. Naplómot olvasva jutott eszembe, hogy ott kaptam tőle az első dicséretet is. Egy madár bujkált a bokrok között, és Bandi bátyámnak nem sikerült távcső elé kapni. Én szerencsésebb voltam, megláttam és fel is ismertem az erdei szürkebegyet.

Budapestre kerülve nyomban felkerestem az intézetet, ahol megint csak Keve András volt az, aki vagy másfél órát kiszakítva aznapra tervezett munkájából végigvezetett a gyűjteményen, megmutatta a könyvtárat, beszélt az intézet múltjáról és akkori jelenéről. Ettől kezdve rendszeresen bejártam az intézetbe, kisebb feladatokat is kaptam, de igazán csak akkor alkothattam képet az ott folyó munkáról és különösen Keve András tevékenységéről, amikor, éveket ugorva, már együtt dolgoztunk a Garas utca 14-ben. Naponta láthattam és őszintén csodáltam, milyen hihetetlen munkabírású, és milyen szeretettel, szaktudással végzi munkáját. Reggel gyakran már a hivatalos munkakezdés előtt megérkezett, köpenyt vett és nyomban dolgozni kezdett. Az íróasztalhoz ült az írógép mellé, vagy a könyvtárba ment. Abba a könyvtárba, amelyet ő hozott létre.

A Madártani Intézet az ostrom idején elpusztult, kiégett a könyvtár is, és Dr. Keve András volt az, aki azt óriási szorgalommal, nagy ismertségét is felhasználva újjáremtette. Mindenütt ismerték nevét, ahol komolyabb madártani munka folyt a világon. Nagyon sokan személyesen, ők valamennyien tisztelték és szerették, de tisztelték azok is, akik csak a külföldi szaklapokban megjelent publikációit olvassák. A külföldi ornitológusok számára a Madártani Intézet egyenlő volt Keve Andrással. Amikor 1965-ben Konstanzban részt vehettünk a Deutsche Ornithologische Gesellschaft (DOG) ülésén, magam is láttam, milyen szeretettel fogadta Niethammer professzor és a többi, az ülésre érkezett neves szakember. A folyóiratok és könyvek pedig jöttek, volt, aki visszamenőleg is teljes évfolyamokat küldött, és az a könyvtár, amely szerintem ma Közép-Európában egyedülálló, és amelyet napjainkban Büki József kezel kiválóan, létét első sorban Keve Andrásnak köszönheti.

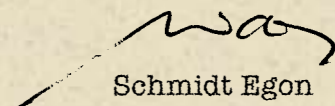
Sok egyéb munkája mellett ő foglalkozott a külföldi gyűrűs madarak adataival is. Elektromos nyilvántartás akkoriban még nem létezett, kis cédulára írta fel az adatokat, és továbbította őket azonnal az illető társintézmény felé. Elmaradása soha nem volt. Kiemelt témája volt a Balaton-kutatás. Általában egy héttig tartózkodott ott, és amikor visszatért, mindig nagy halom levél várta. Ettől kezdve két napon át csak az írógép kattogását halottuk, írta a leveleket, egyiket a másik után, németül, angolul, franciául, magyarul, minden megkeresésre igyekezett nyomban válaszolni. Egyszer beszélt nekem erről, amikor együtt utaztunk hazafelé az akkor még létező 63-as villamoson.

– Tudod – mondta –, ha valaki veszi a fáradságot és ír nekünk, akkor nem csak illik, de kötelességünk is lehetőleg minél előbb válaszolni. Mert ha egy érdeklődő fiatal nem kap választ, elkedvetlenedik, abbahagyja a megfigyeléseket, elvész számunkra. De ha válaszolsz neki, dolgozni fog, és soha nem tudhatod, talán egy majdani kiváló ornitológussal, esetleg az intézet jövőbeli igazgatójával kezdtél levelezni.

Amikor 1974-ben megalakult a Magyar Madártani Egyesület, örült, hasznosnak tartotta a kezdeményezést, és ha nem is folyt bele közvetlenül a munkába, bölcs tanácsaira mindig számíthattunk. Miután pedig jogász is volt, sokat segített az Alapszabály kimunkálásánál.

Halk szavú, szerény, mindenkivel barátságos és mindenkinek segíteni igyekvő ember volt, ami az igazán nagy egyéniségek jellemzője. Szerette a családját, szerette az irodalmat, a művészetet, a zenét, hosszú évekig volt például azonos bérletünk az Operában. Rendkívül sokoldalú volt. Gyakran beszélgettünk útközben, az említett 63-as villamoson, vagy amikor az intézetet a Sváb-hegyre költöztették, a fogaskerekűn. Nem akadt téma, amihez ne tudott volna érdemben hozzászólni, amiről ne lett volna kialakult véleménye. Soha nem panaszkodott, pedig lett volna rá oka bőven. Méltánytalanul (talán szakmai irigységből) soha nem nevezték ki a Madártani Intézet igazgatójává, így nem ő szerkesztette az intézet évkönyvét, az Aquila-t sem... – papíron, mert a gyakorlatban minden egyes kötetben első sorban az ő munkája fekszik. Amikor a Sváb-hegyre, a Költő utcába kerültünk, és a felsőbb vezetés a kutatóintézetet egyfajta hivatallá, aktákkal dolgozó intézménnyé degradálta, át kellett adnia a börtöngyűjteményt a Természettudományi Múzeumnak, amivel megfosztották egyik kedves témájától, a mikroszisztémák kutatásának lehetőségétől. De nem panaszkodott, dolgozott tovább, nyugdíjazása után még évekig a Természettudományi Múzeum Baross utcai Állattárában.

Látogattam akkor is, amikor már beteg volt. Ma is látom, amint a csöngetésre jött ajtót nyitni, kicsit talán bizonytalan léptekkel, de mindig mosolyogva. Az pedig könnyeket csalt a szemembe, amikor ő, a kiváló tudós kutató, kandidátus, egyetemi magántanár tőlem, a hajdani, általa felkarolt diaktól kért tanácsot, milyen témán tudna otthon is dolgozni. Haláláig dolgozott. Magyarország sok kiváló ornitológust adott a tudománynak, s közöttük Dr. Keve András egyike volt a legnagyobbaknak.

Schmidt Egon

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK (2009. augusztus–október)

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani a 2009 augusztusától októberéig terjedő időszak legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő. Ezen adatok hitelesítése legtöbb esetben még nem történt meg – vagy azért mert a Nomenclator Bizottság még nem bírálta el véglegesen az egyébként beküldött adatot, vagy mert a megfigyelésről még nem érkezett részletes jelentés –, ezért az adatok csak tájékoztató jellegűek, így sem az előfordulás pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük, utóbbit már csak azért sem, mert nem akarjuk elvenni az önálló publikálás lehetőségét senkitől sem.

AUGUSZTUS

Augusztus első napjaiban Csongrád megyei fészkelőhelyük környékén még látták a kis héjákat (*Accipiter brevipes*). A hónap első hetében Apajon ismét észlelték a július végén már látott kanadai ludat (*Branta canadensis*). Augusztus második hetében a Hortobágyi-halastavon egy feketeszárnyú székicsér (*Glareola nordmanni*), Bercelen pedig egy nyilván fogságból szökött örvös papagáj (*Psittacula krameri*) került szem elé. A hónap második felében ismét a Hortobágyi-halastavon lehetett megfigyelni az öreg borzas gödényt (*Pelecanus crispus*). Augusztus végén egy fiatal, sötét színváltozatú ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*) bukkan fel a Balatonon (Balatonfenyves), a Biharugrai-halastavakon pedig egy fiatal vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) láttak.

SZEPTEMBER

A hónap első hétvégéjén Szántódnál a Balatonon egy fiatal, sötét színváltozatú ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*), Sopronban pedig egy fakó keselyűt (*Gyps fulvus*) észleltek. A második hétvégén egy öreg, világos színváltozatú Eleonóra-sólyom (*Falco eleonora*) került szem elé a Csárda-szállás melletti rizsföldeken (az adat elfogadása esetén a fajnak ez lenne a negyedik hazai előfordulása). Ugyanezen a napon egy immatur, világos színváltozatú ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*) is feltűnt Siófoknál a Balatonon. Szeptember harmadik hetében Balatonlellénél egy öreg ezüstsírályt (*Larus argentatus*) láttak, Szántódnál pedig ismét megfigyelték a fiatal, sötét színváltozatú ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*). A hó-

nap utolsó harmadában a hortobágyi Zám-pusztán egy világos és egy sötét színváltozatú, a Gerecsében pedig két sötét színváltozatú törpesast (*Aquila pennata*) láttak.

OKTÓBER

A hónap legelején Balatonfenyvesen egy öreg, Balatonlellén pedig egy subadult ezüstsírályt (*Larus argentatus*) láttak. Október első hetében a hortobágyi Nagy-Vókonyn egy vedlő öreg ázsiai pettyeslilet (*Pluvialis fulva*) (az adat elfogadása esetén a második előfordulása lenne a fajnak hazánkban), egy fiatal vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) és egy feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) figyeltek meg néhány napig. A hónap második hetében egy kacagó kokabura (*Dacelo novaeguineae*) vadászgatott néhány napig a budapesti Városligetben (a madár a közeli budapesti állatkertből szökött meg, végül sikerült visszafogni). Október második hétvégéjén egy immatur fekete sast (*Aquila clanga*) észleltek a Nagyhegyes melletti Vajdalahosi-erdőben, a korábban a Hortobágyon látott borzas gödény (*Pelecanus crispus*) a Kenderes melletti Sós-kúti-halastavakon bukkant fel, a Biharugrai-halastavakon kettő, a karcagi Kecseri-víztározón pedig egy vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*) került szem elé. A hónap közepén egy autó által elütött fiatal nyíl-farkú halfarkas (*Stercorarius longicaudus*) tetemét találták Oroszló közelében. Október harmadik hetében ismét a Hortobágyi-halastavon tartózkodott a borzas gödény (*Pelecanus crispus*), a nagykanizsai Miklósfai-halastavakon egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), a nagyhegyesi Elepi-halastavon és Balatonfenyvesen pedig egy-egy öreg ezüstsírályt (*Larus argentatus*) láttak. A hónap utolsó harmadában a

balmazújvárosi Virágoskúti-halastavon egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), a balatonlelleli Irmapusztai-halastavakon pedig egy borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) láttak. Október utolsó hetében Apajon egy kanadai lúd (*Branta canadensis*), a szegedi Fehér-tavon egy fiatal és egy subadult ezüstsírály (*Larus argentatus*), és egy fiatal hosszúcsőrű cankógoda (*Limnodromus scolopaceus*) került szem elé (utóbbi fajnak ez a második előfordulása Magyarországon). Ugyanebben az időben a tömörkényi Csaj-tavon is feltűnt egy borzas gödény (*Pelecanus crispus*), az Irmapusztai-halastavakon látott madarat pedig néhány nappal később a Marcali melletti víztározón látták. Október utolsó napjaiban a Bősárkány melletti Nyirkai-Hanyban és Fertőújlak közelében egy-egy öreg örvös ludat (*Branta bernicla*), a Duna esztergomi szakaszán egy öreg hím pehelyrécét (*Somateria mollissima*), az egyik kiskunlacházi bányatavon egy öreg jeges búvárt (*Gavia immer*), a Balaton Keszthelyi-öblében pedig egy öreg kanadai ludat (*Branta canadensis*) figyeltek meg.

Köszönetet szeretnénk mondani a madarak valamennyi – név szerint a már említett okokból nem említett – megfigelőjének, hogy adataikat közkinccsé tették, és egyben szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Zalai Tamás, H-5100 Jászberény, Berényi u. 6.; tamas.zalai@www.hnp.hu). Az itt felsorolt adatok egyébként a Nomenclator Bizottsághoz beérkezett jelentésekből, az MME internetes levelezőlistáiról, az érdekes megfigyeléseket közlétező SMS-hálózatból és a www.birding.hu internetes oldalról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Megfigyelni és megörökíteni

Egyszerű. Gyors. Pontos.

Üdvözöljük a digiszkóping világában! Másokkal is megosztható, egyedülálló élmények részese lehet. A Swarovski Optik Digitális Kamera Bázisa a digitális fényképezőgépet közvetlenül a teleszkóp okulárjához rögzíti – a teleszkóp lesz az objektív. Saját fényképezőgéppel örökíthet meg nagy távolságról is elképesztően részletgazdag képeket. A megfigyelési- és fényképezési mód közötti gyors váltás egészen egyszerű, az objectum folyamatosan a látómezőben marad.

Vendégek az etetőn

Az első fagyok beköszöntével elindult az új etetési szezon, az év egyik legnagyobb madárünnepe, amikor tollas barátaink az ablakunk előtt gyönyörködtetnek bennünket. Ha van egy kis szerencsénk, a madarak mellett különféle kisméretűket is vendégül láthatunk az etetőn, ami egyedülállóan jó lehetőséget kínál a megfigyelésükhöz és fényképezésükhöz, miközben ehhez semmiféle különösebb erőfeszítésre nincs szükség!

A hűvösödő őszi idővel a kistrágyaságok, köztük az erdei egerek, behúzódnak a kertés házak közelébe, a farakások, komposztálók, levélrakások alá, a pincék biztonságába. Ínséges időben ezek a téli álmat nem alvó emlősök – a madarakhoz hasonlóan – a lakott területeken nagyobb biztonsággal találnak élelmet (a házi egerek már évezredek óta jól alkalmazkodtak az emberi környezethez, és egész életüket a házak zugaiban élik). Az egerek mellett az öreg fákkal rendelkező területeken a mókuskok is rendszeres vendégei lehetnek a madáretetőknek, mert a madarak etetésére használt magok és gyümölcsök az emlősöknek is táplálékot jelentenek.

ELSŐ LÉPÉS: A MEGFELELŐ ETETŐ KIVÁLASZTÁSA ÉS KIHELYEZÉSE

Amennyiben szeretnénk megfigyelni a táplálkozni érkező madarakat és emlősöket, az a legjobb, ha az etetőt az ablak közelébe: fatörzsre, felállított farönkre, tuskóra vagy a párkányra helyezzük ki.

Ez az elhelyezés mind a madarak, mind az ágak között élő mókuskok számára megfelelő, egyedül a talajlakó, de egyébként ügyesen mászó egerek számára kell a feljutást megoldani. Az a legjobb, ha az etetőt természetes növényzet, bokor, vadszőlő indáinak takarásában tudják megközelíteni ezek a félénk állatok. Amennyiben a környezet ezt nem teszi lehetővé, támasszuk az etetőnek egy gyalutlan léccet vagy sok gallyal rendelkező ágat, amelyen a farkukkal egyensúlyozó apró állatok is fel tudnak mászni az etetőhöz.

MÁSODIK LÉPÉS: ETESSÜK A MADARAKAT!

A legfontosabb téli madár- (és emlős-) eleség a nem sózott, nem pirított, magas olajtartalmú fekete (ipari) napraforgó. A szotyiba érdemes apró szemű magvakat (kölest, muhart stb.) keverni, a legegyszerűbb, ha az állatkereskedésekben, barkácsáruházakban kapható pinyt- és hullámpapagáj-magkeveréket vásárolunk. Ne keseredjünk el, inkább örüljünk,

ha a vásárolt napraforgó törött („szemetes”)! Sok madár csőre ugyanis nem elég erős az egész napraforgómag feltörésére (pl. vörösbegy, ökörszem, királykák), e fajok csak a törött szemekből kihulló magtörmeléket, a napraforgóba keverődő gyom és egyéb apró magvakat tudják hasznosítani.

Az olajos magvakhoz hasonlóan fontos téli etetőanyag az állati zsiradék: a nem sós (vagy kifőzött) szalonna, a faggyú, a háj, illetve a ma már szinte bármely élelmiszerbolt állateledelel-kínálatában szereplő cinkegyőlyő. Emellett egy kevés lágy sajtot is kithetünk valamilyen vízszintes felületre, akár az etető

sík tetejére, mert ezt is nagyon szeretik a madarak, különösen a vörösbegyek.

Ezek mellett almával is etethetünk; a gyümölcsöket szúrjuk fel ágcsonkokra, így a madarak a hősést követően is hozzáférhetnek, míg a talajra szórt élelem mindaddig elérhetetlen számukra,

© ORBÁN ZOLTÁN FELVÉTELEI

amíg el nem takarítjuk a havat. Az almát gyakorlatilag minden lágylevő, tehát rovarokat (is) fogyasztó madár kedveli, így nagy segítséget nyújthat szokatlan módon áttelelő madaraknak, például a barátposztának. Adható a madaraknak ezen kívül főtt rizs, főtt tészta, levesben főtt zöldségek, ezeket elsősorban a rigók és más rovarvők fogyasztják.

HARMADIK LÉPÉS: A KISEMLŐSÖK ODACSALOGATÁSA

A mókuskok esetében nincs szükség különösebb praktikákra, mivel ezek az ágak között élő, de a talajon is otthonosan mozgó állatok probléma nélkül megtalálják a madaraknak kihelyezett élelmet. Viszont a túlnyomórészt a földön keresgélő egerek magasba csalogatásához érdemes néhány trükköt alkalmazni.

A legfontosabb, hogy az állatok felfedezzék és megtanulják, hogy az adott helyen állandó táplálékforrást találnak. Ezért szórjunk az etető alá egy-két maréknyi napraforgómagot, kiegészítésként némi száraz kutyatáppal, amit olvasztott szalonnaszírral meglocsolva még illatosabbá, még ínycsiklandozóbbá tehetünk a számukra. Ugyanilyen fontos, hogy az egereket a feljárónak kitett léccet vagy ágon végighúzott szalonnaszag-csíkkal, egy-egy feldrótozott szalonnabördarabbal vagy kutyatáppal a „magaslati” etetőhöz vezessük. Ezt követően már csak türelemre, és egy kis szerencsére van szükség, hogy a madarak mellett „szörmés vendégeket” is megfigyelhessünk.

NE FELEDKEZZÜNK EL A MADARAK TÉLI ITATÁSÁRÓL SEM!

Az itató az egyik legkönnyebben, télen is alkalmazandó madárbarát kertészeti módszer. A legjobb a kerek vagy szögletes, 40-50 cm átmérőjű (lehet ennél nagyobb is), 5-10 cm mély műanyag virágálatét. Természetesen az égetett cseréptálak és -alátétek is megfelelőek, ezek azonban jóval drágábbak, nehezeb-

bek és törékenyebbek, különösen a téli fagyokban. Az itatókat letehetjük egyszerűen a földre, de elhelyezhetjük a párkányon, illetve erkélyen, tornácra kisasztalra, fatuskóra is. Az így megemelt itatókon a madarak nagyobb biztonságban vannak a macskáktól, és mi is jobban meg tudjuk figyelni az ide látogató állatokat. Télen az itatók vize természetesen befagy, de a madaraknak az is elegendő, ha a jeget napközben legalább egyszer eltávolítjuk, langyos csapvízre cseréljük, amiből erős fagyok esetén is legalább egy órán keresztül tudnak inni.

Orbán Zoltán

Éjszakai vadászok

Köztudott, hogy a baglyok zömmel éjjeli ragadozók, azaz más állatokat esznek. Kiváló látással, hallással rendelkeznek, repülésük nesztelen. Nagy fejük és előre néző szemük „bölcse” megjelenést kölcsönöz ezeknek a madaraknak (emberekre is szokták mondani, hogy „bölcse, mint a bagoly”). Valójában a baglyok nem bölcsebbek más madaraknál, és hiányzik belőlük a varjúfélék vagy a papagájok kíváncsisága, találmányosság.

Előre néző két szemük az emberéhez hasonlóan binokuláris látást tesz lehetővé (azaz egy tárgyat mindkét szemükkel egyszerre képesek érzékelni), tehát 3 dimenzióban látnak. Mivel szemmozgató izmaik nincsenek, fejük forgatásával irányítják tekintetüket, és képesek fejüket körbeforgatva hátrafele is nézni, amit nagy számú nyakcsigolyájuk mellett az is segít, hogy koponyájuk egy ponton kapcsolódik az első nyakcsigolyához (ellentétben az emlősökkel, amelyek koponyája két ízesülési ponton kapcsolódik az első nyakcsigolyához).

A baglyok fülnyílásai a fej két oldalán találhatóak, a szemük mögött, az arcfátyol toltai által takarva. Az arcfátyol a baglyok jellegzetes arckifejezését adó tollak összessége. A fülesbaglyok feje tetején lévő, fülnek látszó pamacsok csupán tollfülek, amelyek a madár hangulatának jelzésére szolgálnak. Fiatal baglyokon, amelyeknél a tol-

latat még nem fejlődött ki teljesen, jól megfigyelhető a fülnyílás szélessége. A szigorúan éjjel aktív fajoknál, mint például a gyöngybagolynál, a fülnyílások egymáshoz képest aszimmetrikusan helyezkednek el a fejen, amelyekhez a hangokat az arcfátyol irányítja. Ha a hang balról érkezik, a bal fül valamivel előbb hallja azt, mint a jobb oldali. A bagoly addig tekergeti a fejét, amíg a hang egyformán hallatszik mindkét fülben, ez pedig azt jelenti, hogy a nesz forrása éppen vele szemben van! A fülekbe érkező hang 0,00003 másodpernyi különbségét (azaz a másodperc harminc milliomodnyi részét!) képesek ezzel a rendszerrel érzékelni. Ráadásul a madár, a tekintete

vonalától lejjebb érkező hangokat az alacsonyabban lévő jobb fülében hangosabban hallja.

Az éjszakai ragadozó életmódhoz való alkalmazkodás nemcsak a látás és a hallás rendszerét, hanem a tollazatot is megváltoztatta. A baglyok tollai bársonyosan puhák (erről a kirándulás közben talált bagolytollak könnyen felismerhetőek), elsőrendű evezőtollaiknak széle pedig fésűsen rojtzott. Más madarak repülésekor a levegő súrlódása a szárnyak felületén légörvényeket hoz létre, és az így keletkező hang számunkra is tisztán hallható (gondoljunk egy felroppenő galambcsapatra). A baglyok szárnyainak fésűs éle apróvá törli az áramlatokat, így teszik lehetővé a nesztelen repü-

A baglyok küllemét nagyban módosíthatja éppen aktuális kedélyállapotuk

Egy szempillantás

A madarak nem a szemhéjukat használják pislogásra. Ehelyett a szemet egy úgynevezett pislogóhártya tartja nedvesen, amely gyakorlatilag egy vízszintesen mozgó harmadik szemhéjnak felel meg. Számos vízimadárnál a pislogóhártya fedi a szemet, amikor víz alatt tartózkodnak, és kontaktlencseként is viselkedik. A mellékelt fotókon jól látható, hogy a bagolyfőka pislogóhártyájával éppen nedvesíti a szemét.

lést, ami nemcsak ahhoz szükséges, hogy közeledtükét ne hallják meg kiszemelt áldozataik, hanem ahhoz is, hogy hallásuk segítségével a baglyok észlelhessék a prédáállatok neszezését.

A baglyok vadászterülete általában távolabb esik nappali pihenőhelyüktől. Vadászatuk során egy magaslati pontról lepik meg áldozatukat, vagy siklás közben csapnak le, esetenként pedig repülve

pásztázzák át a területet. A prédát kiszemelve, fejüket irányban tartva közelítenek, majd a fejet visszahúzáva lábukat előrenyújtják, karmaikat szélesre terpesztik, és két ponton elöl, illetve két ponton hátul megmarkolják az állatot. Ez az erő elég ahhoz, hogy a zsákmányállat elkábuljon. A végső csapást csőrük roppantásával mérik az áldozatra. A kisebb testű fajok táplálékukat azonnal elfogyasztják, vagy csőrükben fogva viszik el, a nagyobbak inkább karmaik között szállítják a zsákmányt.

Az apró termetű kuvikok és füleskuvikok zömmel ízeltlábúakat, a közepes méretű fajok (macskabagoly, erdei fülesbagoly) inkább kisemlősöket fognak el, míg a nagy testű baglyok (uhu) akár nyulakat, fiatal rókákat és réce méretű madarakat is képesek elejteni. Általánosságban jellemző rájuk, hogy nem válogatósak, különféle élőlényeket zsákmányolnak, amiket csak képesek legyűrni.

Schmidt Emese

A fiatal bagoly tollazata még nem fejlődött ki tökéletesen, így jól látható – a felnőtt madaraknál tollal takart – fülnyílás

A Budapesti Helyi Csoport 2010. évi I. féléves programja

ELŐADÁSOK:

Január 13.	Madárfogó kertek Észak-Olaszországban – Orbán Zoltán előadása
Február 10.	A kékvércse-védelmi program eredményei – Solt Szabolcs előadása
Március 10.	A Körös-Maros Nemzeti Park – Kalotás Zsolt előadása
Április 14.	A himaljai hópárdacok nyomában – Kókay Szabolcs előadása
Május 12.	Vizes élőhelyek Budapesten – Bajor Zoltán előadása

TEREPI PROGRAMOK:

Január 16.	Vízimadarak megfigyelése a Pilismaróti-öbölben
Február 13.	Madárgyűrzési bemutató a Kerepesi-temetőben
Április 17.	Madarásztúra az adonyi halastavakhoz
Május 15.	Tavaszi madármegfigyelő túra Apajon

ÉLŐHELYKEZELÉSI PROGRAMJAINK:

Január:	Homoktövis Természetvédelmi Terület
Február:	Tamariska-domb

Az előadások helyszíne a TIT-Stúdió (1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.). Az előadások előtti megbeszélések 18 órakor, **a vetítések 18 óra 15 perckor kezdődnek!**

Az előadások utáni szombatira szervezett kirándulások részleteinek meghirdetésére az előadások előtt kerül sor!

A vezetőség fenntartja magának a jogot, hogy előre nem látható okok miatt az előadások témája vagy a kirándulások helyszíne változhat. A változtatásokról tájékoztatást adunk. Mindenkinél élményekben gazdag madármegfigyeléseket kívánunk!

Elérhetőségeink:
Bajor Zoltán: 20/252-39-60,
Lendvai Csaba: 20/322-57-87,
Berényi Zsombor: 20/354-85-05

Mindenkit szeretettel várunk!

Eduardo Balogh madarásztársunk szakmai múltja meglehetősen újkeletű, csupán egy évvel ezelőtt kezdett a madarakkal behatóbban foglalkozni, és az általa megfigyelt fajokat fotózni. További pompás fényképei megtekinthetők a világhálón a birding.hu kollekciónak is. Munkájához a jövőben is sok sikert kívánunk!

Barna rétihéja

Vörös gém

Gólyatöcs

Nagy kárókatona

Törpegém

Bakcsó

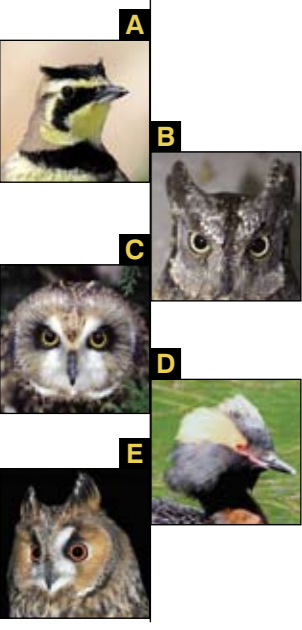

Szajkó

Nagy póling

„Füles” – Rejtvény

Tollpamacsok a legkülönbözőbb madárrendek képviselőinek fejét díszítetik, és az ilyen madarak nevében jelzőként gyakorta találjuk a „füles” szót. Jelen feladványunk megfejtéseként beküldendő, hogy a felsorakoztatott fényképek mely madárfajokat ábrázolják.

1. erdei fülesbagoly
2. fülespacsirta
3. füleskuvik
4. réti fülesbagoly
5. füles vöcsök

A megfejtéseket **2010. január 15-ig** várjuk az MME címére: 1121 Budapest, Költő utca 21. A borítékra kérjük ráírni: „Madártávlat – rejtvény”.

Olvasóinknak egy érdekességet ajánlunk a baglyokkal kapcsolatban, amely a világhálón nagy sikert aratott, és jól mutatja, hogy e madarak milyen kíváncsiak lehetnek a világról. Ha ellenfél közeledtére nagyobbak akarnak látszani, felborzolják tollazatukat, ha pedig végképp el szeretnének bújni a veszély elől, szinte láthatatlanná válva összehúzzák magukat. A filmrészlet a <http://www.youtube.com/watch?v=Es52WQKLumi> címen tekinthető meg.

LEGYEN MME-TAG!

Az egyesület aktív tagjai és szakemberei időt és fáradságot nem kímélve dolgoznak céljaink megvalósításában. Bizonyosak vagyunk abban, hogy tagjaink, partnereink méltán lehetnek büszkéek munkánkra, és elmondhatják, hogy az MME támogatásával jelentős mértékben hozzájárultak hazánk természeti értékeinek megóvásához.

Tagjaink

- kézhez kapják a *Madártávlat* c. folyóiratot
- részt vehetnek az egyesület rendezvényein
- táborainkban, madárvartáinkban megismerkedhetnek a madár- és természetvédelem kérdéseivel
- kedvezményesen hozzájuthatnak az MME saját kiadású könyveihez, plakátjaihoz, egyéb kiadványaihoz
- lehetőséget kapnak arra, hogy kapcsolatot teremtsenek hasonló gondolkozású emberekkel
- ismereteiket a madarokról kibővíthetik, elmélyíthetik
- az Interneten való jelenlétünknek köszönhetően részt vehetnek egy madarász-levelezőlistán
- a családi tagságot választó tagok között minden év végén ajándékokat sorsolunk ki
- élhetnek az Alapszabályban foglalt jogaikkal
- kapcsolódhatnak az MME programjaihoz.

MME belépési adatlap letölthető az egyesület honlapjáról, illetve igényelhető az egyesület címén: 1121 Budapest, Költő u. 21.

Tel.: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267

Ris fakopáncs

"A madárbarát Magyarországért!"

2010

"A madárbarát Magyarországért!"

Megjelent

A naptár megvásárolható az MME Boltjában
(bolt.mme.hu), ára 1100 Ft (MME-tagoknak 990 Ft)

az MME 2010-es, exkluzív megjelenésű
asztali naptára Nehézy László fotóival